

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

ЎЗБЕКИСТОН ДАВЛАТ ЖАҲОН ТИЛЛАРИ УНИВЕРСИТЕТИ

ТАРЖИМОНЛИК ФАКУЛЬТЕТИ

ТИЛЛАР ЎҚИТИШ МЕТОДИКАСИ КАФЕДРАСИ

**ФРАНЦУЗ ТИЛИ ЎҚИТИШ МЕТОДИКАСИ
ФАНИДАН МАЪРУЗА МАТНЛАРИ**

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

ЎЗБЕКИСТОН ДАВЛАТ ЖАҲОН ТИЛЛАРИ УНИВЕРСИТЕТИ

ТАРЖИМОНЛИК ФАКУЛЬТЕТИ

ТИЛЛАР ЎҚИТИШ МЕТОДИКАСИ КАФЕДРАСИ

ФРАНЦУЗ ТИЛИ ЎҚИТИШ МЕТОДИКАСИ

УМУМИЙ СОАТЛАР Сони: 40 соат

Шундан:

Маъруза: 20 соат

Амалий машғулот: 20 соат

Бакалавриятнинг 5220100 – филология
(француз тили) таълим йўналиши учун

Тузувчи: доцент Абдушукурова З.И.

Такризчи: п.ф.д., профессор Саттаров Т.К.

Кафедранинг 29 август 2010 йил йиғилишида № 1 баённома асосида тасдиқланган ва Республика Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги тавсия қилган “Фанлар бўйича маъруза матнларини тайёрлашга эслатма (Тошкент - 2010)” бўйича қайта ишланган

1 – Маъруза

I. Мавзу: Чет тили ўқитиш методикаси назарий асослари

II. Режа

1. Чет тили ўқитиш методикаси – фан сифатида
2. Чет тили ўқитиш методикасининг предмети.
3. Умумий ва хусусий методика.
4. Методиканинг илмий тадқиқот методлари.
5. Асосий методик тушунча (категориялар) лар.
6. Чет тили ўқитиш методикасининг ўрганадиган масалалари.

III. Маъруза мазмуни

Маърузада чет тили ўқитиш методикаси фанлиги, унинг фан бўлиши учун ўқиш предмети, методикани илмий тадқиқот методлари, асосий методик тушунчалари: принцип, – тамойиллари, метод, йўл, усуллари машқлари мавжудлиги хақида сўзланади, ҳамда чет тиллар ўқитиш методикасининг шуғулланадиган масалалари баён қилинади.

3.1 Маърузани баён қилишга тайёргарлик.

Талабалар жойлашиши, тинглашга тайёргарлиги, дафтар, ўқув воситаларини мавжудлиги кузатилади.

3.2 Маърузанинг ўқилиши ва талабаларнинг тинглаши, фикри сўралади.

IV. Якун

V. Таянч сўзлар, атамалар

VI. Текшириш учун савол, топшириқлар

VII. Адабиётлар

1. Ҳозирги пайтда чет тиллар ўқитиш методикасига чет тиллар ўқитишнинг мақсадлари ва мазмуни, қонуният, метод, воситалари, йўллари, усуллари, таълим тизимини ўрганиш ва ўргатиш билан шуғулланувчи, шунингдек чет тили ёрдамида ўқувчиларни тарбиялашни амалга оширувчи фан сифатида қаралмоқда.

Ўрта мактабда чет тиллар ўқитиш методикаси ўз предметига эга. Чет тиллар ўқитиш методикасининг предмети чет тили ўқитиш жараёни ва ўқиб келаётган ёш авлодни чет тили орқали тарбиялаш ташкил қилади.

2. Чет тиллар ўқитиш методикаси умумий ва хусусий методикага бўлинади.

Умумий методикада ҳамма чет тилларига таалуқли бўлган таълим принциплари муҳокама қилинади. И.В.Рахмонов, В.С. Цетлин тахрири остида нашр қилинган ва ўзбек тилига ағдарилган «Ўрта мактабда чет тиллар ўқитишнинг умумий методикаси» ва Р.А. Зарипованинг «Чет тиллар ўқитиш методикасидан қўлланма» Ж. Жалоловнинг “Чет тили ўқитиш методика” ларини умумий методика деб ҳисоблаш мумкин.

Хусусий методика битта чет тилини ўқитиш масаласи билан шуғулланади.

Бунга Г.В.Рогованинг, Андреевская Левенстерннинг “Француз тили ўргатиш методикаси” қўлланмалари мисол бўла олади.

3. Маърузани иккинчи қисмини ўқишга ва тинглашга тайёрланиш.

1 – қисм бўйича қуйидаги саволлар сўралади:

А) чет тили ўқитиш методикаси нима сабабдан фан?

Б) чет тили ўқитиш методикасини фан бўлиши учун сиз яна нималар қўшасиз?

3.1 Маърузанинг 2 – қисмини ўқиш ва тинглаш.

4. Чет тили ўқитиш методикасида илмий тадқиқот (текширув) методлари мавжуд: мактаблардаги чет тиллар тажрибасини танқидий ўрганиш, чет тиллар ўқитиш илғор ва махсулдор тажрибалари умумлаштиришни, ўқитувчилар машғулотларини кузатиш, суҳбатлар ўтказиш, тажриба ва экспериментлар ўтказиш, тестлар ўтказиш, хронометрлаш, анкета саволларига жавоб бериш, осциллографик таҳлил қилиш методлари ва х.з.лар.

Маълумки, тажриба ва эксперимент ўзаро фарқланади. Тажриба ойлар ва йиллар мобайнида тўпланса, эксперимент бирор янги мавзу, метод, усул, машқ ёки илмий фаразни синайди, тадқиқ қилади.

5. Чет тиллар ўқитиш методикасининг тушунчалари ёки категориялари бор. Улар методиканинг тамойил, метод усул, йўл, ўқитиш тизимидан иборат. Бу методик тушунчалар ёки категориялар бир – бири билан боғлиқ, бир бирини тўлдиради. Хар бир фан ўзи амал қиладиган тамойилларга эга. Шу жумладан методика фанининг ҳам қўллайдиган тамойиллари бор.

Тамойил таълим – тарбия беришда риоя қилиниши лозим бўлган қонуниятлар, йўл-йўриқлар ва раҳбар кўрсатмаларидан иборатдир.

Методик ўқитиш усуллариининг йиғиндиси ва методикадаги бутун бир йўналиш сифатида қаралади.

Чет тиллар ўқитишнинг воситалари эса ўқув жараёнида таълим – тарбияни амалга оширишда қўлланадиган ўқув методик қуролларни ўз ичига олади.

Бундай воситалар чет тиллар ўқитиш ва ўрганишни енгиллаштиради. Методика фанида қўлланадиган метод, йўл, усул, тамойилларнинг йиғиндиси методик тизимни ташкил қилади.

6. Чет тили ўқитиш методикасининг асосий ўрганадиган масалалар:

- чет тили ўқув предмети эканлигини аниқлаш яъни мақсад, истакларни белгилаш ёки нима учун, нима мақсадда чет тили ўқитилишини аниқлаш

- ўқитишнинг мазмунини белгилаш яъни олдимизда кўйилган мақсадга етиш учун нимани ўргатиш лозим ва улар билан нима қилишга ўргатиш.

- ўқитувчининг ўқитиш фаолиятини ўрганиш;

- ўқувчининг ўқув ўрганув фаолиятини ўрганиш.

IV. Яқун

Сизларга ўқилган ва сиз тинглаган маърузадан билдингизки «Чет тиллар ўқитиш методикаси» фан экан

Фан бўлиши учун унинг предмети, илмий тадқиқот методлари зарур экан.

1. Маъруза режасидаги ҳамма масалалар ёритилдими? Фикрингиз қандай?

2. Яна маъруза мавзусида нималарни ёритсак маъқул кўрасиз?

3. Маърузани тушундингизми? Саволлар бўлса сўранг.

V. Таянч сўз ва сўз бирикма (атама)лари.

1. Методика, предмет, ўқитиш жараёни.

2. Илмий тадқиқот методлари.

3. Методик тушунча (категория) метод, йўл усул, машқ.

4. Умумий, хусусий методика.

5. Ўқитувчи фаолияти.

6. Ўқувчи фаолияти

VI. Текшириш учун савол ва топшириқлар:

1. Чет тиллар ўқитиш методикаси назарий асосларига нималар қиради?

2. Чет тиллар ўқитиш методикасини нима сабабдан фан дея оламиз?

3. Чет тиллар ўқитиш методикаси методик тушунчаларига нималар қиради? Номларини айтинг.

4. Чет тиллар ўқитиш методикасига илмий тадқиқот методлари нима учун керак?

5. Қандай илмий тадқиқот методларини кўриб чиқдик?

6. Чет тиллар ўқитиш методикаси қандай масалалар билан шуғулланади?

VII. Адабиётлар:

1. Ж.Жалолов – Чет тили ўқитиш методикаси. Тошкент 1996 й.

2. Н.Д.Гальскова – Современная методика обучения иностранным языкам. Москва 2000 й.

2 – Маъруза

I. Мавзу: Чет тиллар ўқитиш методикасининг асоси ва яқин фанлар билан алоқаси

II. Режа

- 1) Чет тили ўқитиш методикасининг яқин фанлар билан алоқасининг ахамияти, зарурлиги.
- 2) Методиканинг лингвистик негиздаги фанлар билан алоқаси.
- 3) Методикани психологик негиздаги фанлар билан алоқаси
- 4) Методиканинг дидактик негиздаги фанлар билан алоқаси.
- 5) Методикани фанлар билан алоқасини таъсири.

III. Маъруза мазмуни.

Чет тиллар ўқитиш методикасининг бошқа фанлар билан алоқасини зарурияти ахамияти, сабабларини ёритиш, кўрсатиш.

Чет тиллар ўқитиш методикасининг алоқа қиладиган фанларни кўрсатиш, айтиш.

Лингвистик негиздаги фанлар билан алоқаси.

Психологик негиздаги фанлар билан алоқаси.

Дидактик негиздаги фанлар билан алоқаси.

Ўрта негиздаги фанлар номлари тўғрисида гапириш. Уларнинг нималарга таянишини, чет тиллар ўқитиш методикасига таъсирини мисоллар билан тушунтириш.

3.1 Маърузани баён қилишга тайёргарлик.

Талабалар жойлашишини, тинглашга тайёрлигини ўқув воситалар (дафтар, ручкалар) нинг мавжудлиги кузатилади. Диққат маъруза мавзусига қаратилади.

3.2 Маърузанинг 1 қисмини ўқилиши ва талабаларнинг тинглаши (25 минут), сўнг тинглаган маъруза бўйича талабаларнинг фикрлари сўралади.

3.3 Маърузанинг 2 қисмини ўқилишига тайёргарлик.

Талабаларни тинглашида, воситаларни тайёрлигини кузатиш, диққатларни маърузага қаратиш.

3.4 Маъруза 35 минут ўқилади.

Маърузанинг 2 қисми бўйича фикрлар сўралади.

IV. Яқун

V. Таянч сўзлар, атамалар

VI. Текшириш учун саволлар, топшириқлар.

VII. Адабиётлар

Маърузани бошлаш

3.1 Маърузанинг 1 қисмини ўқилишига тайёргарлик

3.2 Маърузанинг 1 қисми 15 минутда ўтилади, ўқилади.

I. Чет тили ўқитиш методикаси бошқа фанлардан ажралиб турмайди. У доим улар билан алоқададур. Бу алоқа уни ривожлантиради, бойитади, кенгайтиради. Методиканинг методологик асосини фалсафа (философия) ташкил қилади. Методика унинг тилининг бирлиги фикр, жамият, ҳақиқатни билиши шакллари ҳақидаги қарашларидан фойдаланади.

II. Чет тил ўқитиш методикаси учта негиздаги фанлар билан алоқадордур:

1. Чет тил ўқитишни лингвистик асоси (негизи)ни ташкил қилувчи фанлар

2. Чет тил ўқитишнинг психологик асоси (негизи)ни ташкил қилувчи фанлар

3. Чет тил ўқитишни дидактик асоси (негизи)ни ташкил қилувчи фанлар

III. Чет тил ўқитишнинг лингвистик асосини ташкил қилувчи фанлар билан алоқаси

1. Методика лингвистика қонунларига таянади, чунки ўқитиш предмети тил, лингвистика томонидан ишлаб чиқилади. Унинг лингвистик асоси ўқитишни асосини негизипи ташкил қилади. Бу негиздаги фанларга умумий тилшунослик, хусусий тилшунослик, лингвостатистика, структурал лингвистика фанлари киради.

2. Методиканинг умумий тилшунослик билан алоқадорлиги шуки, методика ундан тил ва нутқни ифодаловчи материалларни, фактларни олади, ҳамда бу фактлардан, қонуниятлардан ўзининг асосий масалаларини хал этишда кенг фойдаланади (масалан: тил-алоқа воситасидир, қуролидир). Умумий тилшунослик ўқитиш мақсадини белгилашда ёрдам беради, тилнинг ривожланиши қонуниятлардан фойдаланилади. Умуман тил ҳақидаги йўл йуриқларни методикага беради.

3. Хусусий тилшунослик ўқитиш мазмунини белгилашда унинг учун материал беради, таркибий қисмлари - фонетика, грамматика, лексика, орфографияларни олади.

4. Методиканинг лингвистика негиздаги фанлар билан алоқаси хилма-хилдир. Лингвистик назария методикага тил ва нутқ моҳиятини қандай тушунишни кўрсатиб беради

5. Методика лингвостатистика билан алоқада бўлиб методикага тил материалларини ёки элементларини қўлланиш даражасини аниқлашда, танлашда (частотани), тил материалларини методик мақсадда танлаб олишда, методик ташкил қилишда ёрдам беради.

6. Тил ва нутқ алоҳида ўрин тутати. Улар ўзига хос характерга, хусусиятга эгадур. Тил норматив характерга эга, унинг ҳамма бўйсунати, унинг ҳақиқати нутқдир, у тилнинг қонуни асосида содир бўлади. Тилнинг тузилиши жихатидан ўрганишнинг аҳамияти асосан тил материални моделлаштириш, айниқса синтактик босқичда моделлаштириш усулини методикада қўлланилиши билан боғлиқдир. Методика учун тил материални моделлаштириш (масалан тил элементларини қўлланиш чегарасини аниқлаш, контекстни ва ситуацияни белгилаш) катта рол ўйнайди. Буни методика структурал лингвистика билан алоқада билиб, ундан фойдаланади. Тилнинг ва нутқнинг ўзига хос бирлиги бор. Нутқ тилнинг реализациясидир. Методика учун нутқ моделлари структураси қизиқтиради. Уни структурал лингвистика аниқлаб беради. (Сўзни модели: негиз + кўшимча; нутқ модели: эга, кесим, тўлдирувчи.). Методика тилни ўргатишда нутқ намунаси билан, моделдан фойдаланади. Нутқ намунаси оғзаки нутқни асосини ташкил қилади. Ўқувчи нутқ намунаси асосида ўзини нутқини тузати.

7. Она тилининг таъсири лексикада, грамматикада, талаффузда, гапиришда, тинглаб тушунишда, ўқишда, ёзувда ҳам бўлади. У ҳам салбий, ҳам ижобий бўлади. Салбий таъсири шуки, ўқувчи она тилисига ўхшатиб француз тилини товушини талаффуз қилиш, французча гапни она тили грамматикасига ўхшатиб тузиши, гапириши она тили товушларига ўхшатиб хато ўқиши мумкин. Бу она тили таъсирида юзага келади, хато қилишга олиб келади зарарли таъсир қилади. Буни илмий тилда интерференция дейилади. Баъзи пайтларда юкоридаги айтилган тил материаллари, нутқ фаолиятларини хусусиятлари ижобий таъсир қилади. Буни илмий тилда транспозиция дейилади. Умуман она тили хусусиятини кўчиришни "перенос", (кўчириш) дейилади. Демак у (перенос) интерференция ва транспозицияга бўлинади. Методика француз тилини ўргатишда ташкил қилишда она тилини зарарли таъсири қилишини аниқлаш олдини олиши зарур чунки у хато қилишга олиб келади ижобий таъсир қилса ундан фойдаланиши керак, чунки у онгли тушунишга ўрганишга ёрдам беради.

3.3 Маърузани 2 чи қисмини ўқилишига тайёргарлик

3.4 Маърузани 2 та қисмини ўқилиши 20 минут. Сўнг маърузанинг 2 чи қисми бўйича фикрлар сўралади.

2 Чет тили ўқитиш методикасининг психологик негизини ташкил қилувчи фактлар билан алоқаси. Бундай фанларга умумий психология, ёш психологияси, педагогик психология, психоллингвистика, чет тили ўқитиш психологияси каби фанлар киради.

1. Ўқувчилар психологияси

2. Ўқитиш психологияси

а) Психология жонли мавжудотни рухий (психик) фаолятини шаклланиши ривожланиши билан боғлиқ экан, шуғулланар экан, унинг методика билан алоқада бўлади.

Умумий психология инсонни психик фаоляти, рухий ҳолатини билишга ёрдам беради.

Ёш психологияси ўқувчиларни ёшига қараб рухий ҳолатини бизга ўргатади. Нутқ психологияси эса, ўқувчига нутқни ўргатишда содир бўладиган психологик ҳолатларни ўргатади. Педагогик психологияда ўқувчиларга таълим тарбия беришдаги психологик хусусиятлар, ҳолатлар билан таништирилади. Психоллингвистика тилшуносликни бир қисми бўлиб, у фикр, гапни нутққа коммуникатив фикр (информация) олмошига фикрга тўғри келиш - келмаслик жараёнларини ўргатади. Унинг маълумотлари методикага нутқни ҳосил бўлиш ва қабул қилиш қонуниятларини тушунтириб беради, нутқни ўргатишда усул, йўлларни, методларни машқларни танлашда ёрдам беради. Психоллингвистика нутқ-механизминини унинг шаклланиши, нутқни таний олиш, тушуна олиш масаласи билан шуғулланади. Методикага психология тил материалларни эса сақлаш ҳолат, хусусиятлари билан таништиради. Юқорида айтилган психологик ҳолатлар методикага, ўқитувчига француз тилини ўргатишда, ташкил қилишда ёрдам беради. Унга қараб ўқитувчи методни танлайди, хатони олдини олади.

Чет тили ўргатиш психологияси ҳам методика билан чамбарчас алоқадордир. Бу фан чет тилларни ўргатишда ўрганувчида содир бўладиган психологик ҳолат, хусусиятлар билан таништиради, бу эса ўз вақтида методикани ташкил қилишда ёрдам беради. Бу фан бўйича Б.В.Беляев, В.А. Артемьев шуғулланганлар. Ҳозир эса И.В.Зимняя ва бошқа олимлар шуғулланаяптилар.

Психологик нуктаи назардан нутқ фаолятлари рецептив ва репродуктив нутқ фаолятларига бўлинади. Умуман оғзаки нутқ, ёзма нутқ, ички нутқ, ташқи нутқ бўлиши мумкин. Нутқ тил нуктаи назаридан камбағалдир, чунки нутқда тилни кам материални ишлатилади. (Агар ёзувчи ўз асарларида 15-20 минг тил материални ишлатса, у энг таниқли сўз устаси ҳисобланади.)

Нутқда информация манбаи инсондир, у инсонсиз содир бўлиши қийин, тилсиз алоқа қилиб бўлмайди, лекин у хар тилда бўлиши мумкин.

Оғзаки нутқ тинглаб тушуниш ва гапиришга бўлинади, ўзининг тузилиши бўйича у ёзма нутқдан кўп фарқ қилмайди. Лекин оғзаки нутқ хусусиятларига эга бўлган сўзлар кўпинча ёзма нутқ хусусиятига эга эмасдир ва тескариси. Оғзаки нутқ оғзаки шаклда, ёзма нутқ ёзма шаклда содир бўлади.

Ўқувчи сўзловчининг нутқини тинглаб англайди, тушунишга интилади, ўзининг нутқини ички нутқда ифодалагани учун ташқи нутқ қилмайди.

Рецептив нутқ тинглаб тушуниш ва текстни ўқиганда маълумотни қабул қилишга асосланган нутқ фаолятлари тушунилади.

Репродуктив нутқда эса гапириш ва ёзма нутқ орқали ҳосил қилинадиган нутқ фаоляти тушунилади. (1-таблица)

Нутқ фаолятларини содир бўлишида қабул қилиш, тушуниш, эса сақлаш муҳим ўрин тутади.

Буларни психологик негиздаги фанлар аниқлаб методикани таништиради, методикага ёрдам беради.

Бу нутқ фаолятларини шакллантиришда, ўргатишда кўникма малака ҳосил қилиниши керак, буларни ҳосил қилиниш хусусиятларини психология аниқлаб беради. Булар психологик атамалар тушунчалардир. Ўқувчилар қабул қилган материалларни фикрлайди, қайтаради, эса сақлашга ҳаракат қилади. Улар қайтарилиб, автоматлаштирилади, кўникма малакага, билимга айланади.

Маҳорат, усталик, малака деганда эса кўникмани, материлларни кўп қайтарилиши натижасида автоматлаштиришдир яъни тил материални ўқувчилар автоматик тарзда қўллай оладиган бўлишидир. Кўникма малака ҳосил қилингандан кейин у билимга айланади. (2-таблица)

Педагогик психология кўникма-малакаларини ҳосил бўлиш, шаклланиш хусусиятларини ўргатади.

Юқоридагиларни қуйидаги чизмалар (схемалар) орқали кўрсатиш мумкин.

Нутқни рецептив эгаллаш

Нутқни рецептив эгаллаш

Нутқ репродуктив ва продуктив эгалланади

3 Чет тил ўқитишни дидактик асосини ташкил қилувчи фанлар билан алоқаси

Методика дидактик асосдаги фанлар билан ҳам алоқададир. Уларга умумий педагогика, педагогика тарихи, мактаб методикаси қаба фанлар киради. Умуман педагогика ёш авлодга таълим тарбия бериш масаласи билан шуғулланадиган фандир. Методика эса алоҳида олинган фан бўйича таълим, тарбия бериш масаласи билан шуғулланади. Педагогика умумий бўлса, методика хусусийдир (бу тўғрисида юқорида тўхталган). Методика педагогикадан дидактикани умумий принципларини олади, педагогика эса методикадан ҳам умумий бўлган тамойилларини олади. Уларнинг алоқаси махсус билан умумийлигидадир.

Шу сабабдан методика педагогик фанлар қаторига киради. Унинг тамойилларига педагогиканинг ҳам тамойиллари киради. Шу сабабли педагогика методика билан алоқададир. Юқоридаги 3 та асосий фанлардан ташқари методика ривожланаётган информатика, кибернетикалар билан ҳам алоқададир. Информатика информацияни структурсини, умумий хусусиятларни, унинг хосил бўлиш қонунлари билан таништиради.

Кибернетика билан ҳам боғлиқдир, алоқададир, ундан методика программалаштириб ўқитиш таълимни ишлаб чиқишда ёрдам беради. С.Ф. Шатилов юқоридаги методиканинг асосий фанлар билан алоқасини сал бошқачароқ 3 турга бўлади.

- 1) Чет тил ўқитиш методикасининг лингвопсихологик асосдаги фанлар билан алоқаси;
- 2) Лингвистик асосдаги фанлар билан алоқаси;
- 3) Дидактико - методик асосдаги фанлар билан алоқасига

Лингвопсихологик асосга у: Тилни эгаллашни психологиясини кўзда тутуди яъни турли нутқ фаолиятининг лингвопсихологик хусусиятларини ва унинг механизмларини, тил

мухити бўлмаган шароитда чет тили эгаллаш қонуниятлари (мактаб шароитида), турли хил хотираларнинг, ўрни, мотивациянинг ўринларини кўзда тутди. Психология нутқ фаолиятини реализацияси (амалга оширилиши) усуллари деб гапиришни, тинглаб тушунишни, ўқишни, ёзувни тушунади. Психофизиология эса нутқ механизми деб анализаторларнинг йиғиндисини яъни тинглаш, нутқ-мотор, кўриш, ҳаракат (двигательный) анализаторларни тушунади.

Гапираётган ҳам, тинглаётган ҳам гапиради, лекин биринчиси овоз чиқариб иккинчиси эса ичида овоз чиқармай гапиради.

Юқоридагилардан кўриниб турибдики, методика доим яқин фанлар билан алоқадир. Алоқа методикани бойишига, ривожланишга, уларга асосланиб - методикани тўғри, асосли ташкил қилишга ёрдам беради.

IV. Яқун

Сизларга ўқилган ва сиз тинглаган маърузадан сизга аён бўлди:

- 1) Чет тиллар ўқитиш методикасининг бошқа фанлар билан алоқаси зарур экан.
- 2) Улар 3 та негиздаги фанлар экан.
- 3) Сизни фикрингизча ҳамма масалалар ёритилдими?
- 4) Маъруза мавзусида яна нималарни ёритсак тинглашингиз яхши бўлади. Фикрларингиз.
- 5) Маъруза ўқилиши бўйича фикрларингиз.

V Таянч сўз, атамалар

Лингвистика, психология, дидактика, орфография, сўзни модели, умумий, хусусий тилшунослик, кўчириш, маҳорат, кўникма, малака, билим, кибернетика, лингвопсихология, психофизиология, механизм, психоллингвистика

VI Текшириш учун савол топшириқлар

- А) Нима учун методикани асос фанлар билан алоқаси зарур экан?
- Б) Методика асос фанлар билан алоқа қилмай таянмай ривожланиши мумкинми?
- В) Чет тиллар ўқитишга тиллар алоқаси ижобий таъсири қандай? Мисоллар келтиринг.
- Г) Маъруза якунида қуйидаги вазифалар берилди, уларга жавоб тигланади.
- Д) Ўқилган маърузада нималарни муҳим деб ўйлайсиз?
- Е) Маърузани яхшилаш учун нималарни қўшиш зарур?
- Ё) Маъруза бўйича ўз фикрингизни айтинг.

Адабиётлар

- 1) Ж.Ж.Жалолов – Чет тил ўқитиш методикаси. Тошкент 1995й. 20-35 бетлар
- 2) Н.И.Гез ва бошқалар – Методика обучения ин.яз. сред.школе. Москва 1982й. 21-43 бетлар
- 3) Теоретические основы методики обучения ин. языку в средней школе. Москва 1981й. 17-31 бетлар
- 4) Н.Д. Гальскова – Современная методика преподавания иностранных языков. Москва 2000й
- 5) Н.Д. Гальскова и Н.И. Гез – Теория обучения иностранным языкам Москва 2008.

3 – Маъруза

I – Мавзу: Турли типдаги ўқув юртларида чет тили ўқитиш мақсадлари, мазмуни, тамойиллари, воситалари ўқув методик тўплами.

III – Маъруза мазмуни

Чет тиллар ўқитиш мақсадларини белгилаш зарурияти, аҳамияти. Чет тиллар ўқитиш мақсадлари: Амалий, таълимий, тарбиявий, ривожлантирувчи мақсадлари уларнинг моҳияти, мисоллар орқали тушунтириш. Чет тиллар ўқитиш мазмуни: тил материаллари (талафуз, лексика, грамматика) нутқ фаолияти турлари (тинглаб тушуниш, гапириш ўқиш, ёзув) тўғрисида гапириш.

Чет тиллар ўқитиш тамойиллари: коммуникатив, она тилини ҳисобга олиш, машқ ишлатиш тамойиллари. Методиканинг махсус тамойиллари. Ўқитиш воситалари: асосий, ёрдамчи воситалар. Ўқув методик тўплам ҳақида баён қилиш.

3.1 Маъруза ўқишга тайёрлаш ва тинглатишга тайёрлаш.

Талабаларни кузатиш жойлашганлиги ёзув куроллари мавжудлигини назорат қилсин. Олдинги мавзуни – чет тиллар ўқитиш методикасини яқин фанлар билан алоқасини сабабларини, алоқа қилувчи фанлар асосларини эслатиш, янги мавзуга тайёрлаш.

3.2 Маъруза мавзусини айтиш.

Маърузани биринчи қисмини бошлаш. Маъруза жараёнида талабаларни иштирок эттириш. (15 минут талабаларни фикрини сўраш)

3.3 Маърузанинг 2 қисмини ўқилишига тайёргарлик.

Талабаларни тинглашга, воситаларнинг тайёрлиги, диққатларини мавзуга қаратиш.

3.4 Маърузанинг 2 қисмини ўқиш.

Савол бўлса, жавоб берилади. Фикрлар тингланади.

IV. Яқун

V. Таянч сўзлар ва атамалар, терминлар.

VI. Текшириш учун савол, топшириқлар

VII. Адабиётлар

Маърузани бошлаш.

3.1 Маърузанинг 1 қисмини ўқишга тайёргарлик

3.2 Маърузанинг 1 қисмини ўқилиши (30 минут)

Демак, таълим мақсадлари ижтимоий буюртма топшириқ бўлиб, баркамол шахсни шакллантириш ва тарбиялашга қаратилади.

Амалий мақсад: Француз тилини амалий эгаллаш ўзгаларнинг француз тилидаги оғзаки ва ёзма нутқларини тушуниш, ўз фикрини француз тилида баён этиш каби кўникмаларни шакллантиришни ҳамда бу нутқ фаолияти турларини ривожлантиришдан иборатдир. Кишилар ўртасидаги алоқа бевосита ва билвосита мулоқот орқали амалга оширилар экан, тилни амалий билиш нутқ фаолиятини тинглаб тушуниш, гапириш, ўқиш ва ёзув каби турларига хос бўлган кўникмаларни шакллантириш ва такомиллаштиришни тақазо этади.

Тарбиявий мақсад: ўқувчиларга ғоявий-сиёсий тарбия бериш, уларда ақлий меҳнат малака ва кўникмаларини ҳосил қилиш, шунингдек, уларнинг билиш фаоллигини ошириш куйидагиларни ўз ичига олади:

- ўқувчиларни ватанпарварлик ва ахлоқий поклик руҳида тарбиялаш;
- хар томонлама ривожланган, маънавий жихатдан бой, мустақил фикрловчи шахсни шакллантириш;
- ростгуйлик, ўзга халқларга, унинг кадриятларига ҳурмат билан қарашлик, иймон, эътиқод, дўстлик, ўз қадрини билиш, иродалилик каби сифатларни шакллантириш.

Тарбиявий (ватанпарварлик, меҳнатсеварлик, ахлоқий поклик каби) мақсад француз тилидаги матнларнинг мазмунини тарбиялаш йўли билан амалга оширилади.

Таълимий мақсад: Таълимий мақсад деганда - инглиз тилини ўргатиш жараёнида ўқувчиларнинг тафаккурини ўстириш ва шу тилни ўзлаштириш орқали она тилидан эгаллаган билимларни кенгайтириш тушунилади. Француз тилини ўрганиш жараёнида ўқувчилар мамлакатимиз ва тил ўрганилаётган мамлакатларнинг географияси, тарихи, адабиёти, санъати, фани ва маданияти, шунингдек ўзларини ўраб турган атроф - муҳит ҳақида маълумотлар ҳам билиб оладилар.

Ривожлантируви мақсад: Бу мақсад ўқувчиларни ҳар тамонлама етук шахс бўлиб етишишини, яъни уларнинг дунё қарашини, эстетик дидини, мустикал фикрлашларини, хотирасини, ақлий меҳнат қилиш маданиятини, кишилар билан қиладиган мулоқот маданиятини, мустикал билим олиш малака ва кўникмаларини вужудга келтиришни кўзда тутди. Бу мақсад ўқувчи шахсининг ақлий, ҳиссий ва мотивацион (ички туртки) хусусиятларини ривожлантиришни ифодалайди. Француз тили ўқитишнинг амалий, таълимий, тарбиявий ва ривожлантирувчи мақсадлари нафақат дарё жараёнида, балки дарёдан ташқари олиб бориладиган ишларда ҳам ўз ифодасини топади.

Юқоридаги 4та мақсадлар ўрта мактабларда чет тили, француз тили ўқитилаётганда амалга оширилади.

Республикамизда турли типдаги ўқув юртларида - коллеж тил ва тил бўлмаган олий ўқув юртларида чет тили - француз тили ўргатилишига касбий ёндошилади. Чет тили - француз тилини касбда - мутахассислик фаолиятида қўллашга ўргатилади. Уни касбий (профессинал) мақсад дейилади.

Касб берувчи ўқув юртларида чет тили француз тили ўқитилишида 5 та мақсад амалга оширилади.

1. Амалий мақсад.
2. Таълимий мақсад.
3. Тарбиявий мақсад.
4. Ривожлантирувчи мақсад.
5. Касбий (профессинал) мақсад.

Француз тили ўқитишнинг мазмуни ўқитиш мақсадларига боғлиқ бўлиб, у одатда мақсад мазмунини белгилайди. Ўқитиш мазмунига нутқий мавзулар, малака – кўникмалар ҳамда тил материали киради. Ушбу учта таркибий қисм француз тилини ўрганишда яхлит ўзлаштиришни тақозо қиладди.

Нутқ ва ўқиш мавзулари ўқитиш мақсадларига асосланиб танланади. Умумий ўрта таълим мактабларида «Ўқувчи ва уни ўраб турган атроф - муҳит», «Ватанимиз» ва «Тили ўрганилаётган мамлакатлар» каби мавзулар асосий нутқ мавзулари ҳисобланади. Ўқиш учун сиёсий, илмий-оммабоп, бадий адабиётдан мослаштириб олинган китоблар, фан, маънавият ҳамда спортга оид матнлар танланади.

Нутқ малакаларини шакллантириш ўқитиш мазмунига яна бир компонентни ҳисобланади. Нутқ кўникмалари деганда, француз тилида нутқ фаолияти турларини эгаллаш тушунилади. Нутқ малакалари тил материалини мулоқот пайтида қўллаш натижасида ривожланади ва такомиллашади.

Умумий ўрта таълим мактабларида француз тили ўқитишнинг асосий вазифаларидан бири шу предмет бўйича маълум ҳажмдаги билимларни ўзлаштиришдан иборатдир.

Ўзлаштирилиши лозим бўлган билимлар асосини ўқув дастурида кўрсатилган тил материали ташкил қиладди.

Тил материалини фонетик, лексик ва грамматик ходисаларни, материалларни ўз ичига олади.

3.3. Маърузани иккинчи қисмини ўқишга тайёрлаш.

Чет тиллар ўқитиш методикасини мақсад мазмунини кўриб чиқдик, тингладингиз. Тушунмаганлар борми? Тушунмаганларда савол бўлса жавоб бериш. Чет тиллар ўқитиш методикасини мақсад мазмуни бўлганидан кейин унинг тамойиллари, методлари, воситалари ҳам бўлади. Уларсиз чет тилларини ўқитиб бўлмайди.

3.4. Энди чет тиллар ўқитиш методикасининг тамойиллари, методлари ва воситаларини тингланг. Сўнг фикрлар бўлса сўралади. Саволларга жавоб берилади.

Француз тили ўқитиш тамойиллари. Методикада чет тиллар ўқитиш тамойилларини асослаш масалалари З.М.Цветкова, И.В.Рахманов, А.А.Миролубов ва бошқаларнинг ишларида ўз ифодасини топади. Шу нарсани такидлаш керакки, бир неча нашр қилинган ишлар /Г.Е.Ведель, П.Б.Гурвич ва Г.В.Рогова/ махсус шу муаммога бағишланди, баъзи китобларнинг авторлари эса /И.Д.Салистра, А.П.Старков, Е.И.Пассов/ айрим бобларда чет тиллар ўқитиш тамойилларини асослашга ҳаракат қилдилар. Чет тиллар ўқитиш методикасида уч группа тамойиллар: умумий, хусусий, ва махсус тамойиллар борлиги кўрсатилади.

Умумий тамойилларга:

1. Чет тил ўқитишнинг коммуникатив ёки амалий йўналишда бўлишлик тамойиллари;
2. Она тили хусусиятларини ҳисобга олиш тамойили;
3. Чет тилини ўзлаштиришнинг ҳамма босқичлари ва соҳаларида машқларнинг хал қилувчи роль ўйнашлик тамойилидир.

Хусусий тамойиллар қуйидагилар ҳисобланади:

1. Чет тили ўқитишни нутқ намуналари асосида олиб бориш;
2. Тил устида машқ қилишни нутқ амалиёти билан қўшиб олиб бориш;
3. Нутқ фаолияти асосий турларини ўзаро алоқаси;
4. Ўқиш ва ёзувни ўргатишда оғзаки ўзиб кетиш;
5. Ўқитишда чет тили нутқ фаолиятида апроксимация тамойили;
6. Чет тил ўқитишдаги бошланғич босқичнинг интенсивлик тамойили.

Умумий ва хусусий чет тиллар ўқитиш тамойилларидан ташқари махсус тамойилларни ҳам ажратиш мақсадга мувофиқдир. Бундай тамойилларнинг риоя қилиш доираси жуда тор бўлиб, тил аспектларини ёки нутқ фаолиятининг айрим турларини ўргатишда уларга амал қилинади.

Чет тиллар ўқитиш методикаси ҳозир умуман 3 та методни қўллашни таклиф қилади:

1. Намойиш (демонстрация) қилиш методи.
2. Тушунтириш методи.
3. Машқ ишлатиш методи.

Чет тили ўқитиш воситалари. Ўрта мактабда чет тили ўқитишда ўқитиш воситалари муҳим аҳамиятга эга. Чет тили ўқитишнинг турли ўқитиш воситалари мавжуд. Француз тили ўқитувчиси улардан фойдаланиб ўқувчиларга материалларни ўргатади, тушунтиради, кўникма, малака ҳосил қилади. Улар етишмаса, бўлмаса, биз ўқувчиларга француз тилидан тўлиқ амалий билим беришимиз, тарбиялашимиз қийинлашади, секинлашади. Воситаларни қўллаш тезда тушунишга, онгли ўзлаштиришга, хотирада яхши сақланишига ёрдам беради. Ўқитиш воситалари мураккаб ўқитиш тизимининг таркибий қисмидир. Шу сабабдан воситаларни ўрни муҳимдир, аҳамияти каттадир. Г.В.Рогова кейинги пайтларда чет тилини ўқитишда ўқитиш воситалари ва ўқитиш материаллари кенг қўлланиши тўғрисида тўхтаб, уни қуйидагича таърифлайди. Ўқитиш воситалари деганда биз ҳар хил турдаги шундай мосламаларни кўзда тутамизки, улардан биз француз тили тил материалларини ўқувчиларга тақдим қилишда, онгида мустаҳкамлашда, кўникма. малакаларни шакллантиришда, текширишда фойдаланамиз. У воситаларни 2 га бўлади:

1. механик бўлмаган воситалар
2. механик бўлган воситалар.

Биринчисига синф, магнит доскаларини, фланелеграфни киргизади. Кейинчалик Г.В.Рогова воситаларни асосий ва қўшимча воситаларга бўлди. Воситаларни ўқитувчи ва ўқувчи асосий воситаларига ажратади. У ўқувчининг асосий воситаларига дарслик, расмлар тўпламини, кинофрагментлар, тарқатма материалларни киргизса, ўқитувчининг асосий воситасига эса мактаб дастурини, ўқитувчи китобини киргизади. Ёрдамчи воситаларни ҳам у шундай 2 га ажратиб, уларга ўқувчилар ва ўқитувчилар ўзлари тайёрлаган карточкалар жадваллар, расмлар. ўйинчоқлар, луғатлар, қўшимча ўқиш китоблари, ўқитувчи учун эса методик адабиётлари киргизади.

М.В.Ляховицкий чет тили ёрдамчи воситалари деганда ўқитиш мақсадларни, ўқитувчи топшириғини. вазифасини унумли, фойдали вақт сарф қилиб тезроқ амалга оширишга ёрдам берувчи ҳамма материалларни, ўқув жараёнига керак бўладиган воситаларни, қуролларни тушунади.

М.В.Ляховицкий ёрдамчи воситаларни 2 гуруҳга:

1. Анъанавий (техник бўлмаган)
2. Замонавий техник воситаларга ажратади.

Биринчисига расмлар, жадваллар, дарсликларни кўрсатса, иккинчисига техник воситаларни киргизади. Техник воситалар деб, у фонограммани, фотограммани, видеофонограммани тушунади. Фонограмма - бу магнит лентасига, пластинкага ёзилган ва тинглаш канали орқали аппаратлар ёрдамида қабул қилинадиган маълумотдир.

Фотограмма қуриш канали орқали қабул қилинадиган маълумотдир. Ҳозирги даврда ўқув воситаларига француз тили дарсликлари, ўқитувчи китоблари, дастурлар, ўқиш китоблари, турли расм, жадваллар, техник воситалар киритиляпти. Ҳозир воситаларни кўриш воситаларига (расм, предмет, жадваллар, фотограммалар) ва тинглаш воситаларига (фонограмма), кўриш –тинглаш воситаларига (кинофильм, овозли диафильм, видеограммалар) ажратиляпти.

б. Воситаларнинг ҳаммаси ўқув методик тўпламни ташкил қилади. Рус тилида ўқитиладиган мактаблар учун инглиз, немис, француз тилларидан ўқув методик тўпламлари тузилган. Ўқув методик тўплам дарсликлар муаллифларини олдида қўйган мақсад, вазифаларини амалга оширишга, француз тилидан малака ва кўникмаларни яхшироқ шакллантиришга, ўстиришга ёрдам беради. Ҳозир ўқув методик тўпламга лексик ва грамматик жадваллар ҳам киргизилияпти.

IV. Яқун

Маърузадан сизлар чет тиллар ўқитиш методикасининг мақсад, мазмуни, тамойиллари методлари воситалари ҳақида маълумот олдингиз. Тушунмаганлар, ана шу мавзу бўйича ўзини фикрини айтмоқчи бўлганлар бўлса марҳамат сўзланглар, саволлар бўлса сўрашингиз мумкин. Сизлар шу мавзуда нималар ёритилишини хоҳлайсиз айтишингиз мумкин.

V. Таянч сўз, сўз иборалари, атамалар, терминлар.

1. Мақсад. Амалий, таълимий, тарбиявий, ривожлантирувчи мақсадлар, касбий мақсад.
2. Ўқитиш мазмуни, дастур.
3. Тамойил (принцип), метод.
4. Чет тили ўқитиш воситалари. Асосий», ёрдамчи воситалар. Механик, механик бўлмаган воситалар.
5. Фонограмма, видеограмма, (фотограмма), видеофонограмма.
6. Ўқув методик тўплам.

VI. Текшириш учун саволлар, топшириқлар.

1. Чет тили ўқитишнинг қандай мақсадлари бор экан? Номларини айтинг.
2. Чет тили ўқитишнинг мазмуни деганда нимани тушунар эканмиз?
3. Чет тиллар ўқитиш мазмуни нимага асосан танланади, у нимада баён қилинади? Номини айтинг.
4. Тамойил (принцип) деганда нимани тушунар эканмиз? Чет тиллар ўқитиш методикасини қандай тамойиллари бор экан? Номларини айтинг.
5. Метод деганда нимани тушунар эканмиз? Чет тиллар ўқитиш методларини номларни айтинг.
6. Воситали чет тили ўқитиш методикасига нима учун зарур экан, қандай воситалари бор экан? Номларини айтинг.
7. Механик, (техник) воситалар турларини айтинг.
8. Ўқув методик тўпламга таъриф беринг.

VII. Адабиётлар.

1. Ж.Жалолов. Чет тил ўқитиш методикаси. Тошкент 1996 й.
2. Н.Д. Гальскова. Современная методика обучения иностранным языкам. Москва 2000.
3. Н.Д. Гальскова и Н.И. Гез – Теория обучения иностранным языкам Москва 2008.

4 – Маъруза: Замонавий педтехнологиялар, интерактив методлар асосида чет тили ўқитиш.

Режа:

1. Замонавий педтехнологияларни қўлланиши, аҳамияти, зарурияти, хусусиятлари, талаблари.
2. Замонавий педтехнологиялар асосида қўлланиладиган методлар:
 - коммуникатив методи;
 - гипнопедия методи;
 - релаксация методи;
 - ритмопедия методи;
 - нутқ оқимида, жараёнида узок муддатда бўлиш орқали тил ўрганиш методи;
 - хис-хаяжон (эмоциональ - смысловой) орқали тил ўргатиш методи;
 - проект методи;
 - суггестопедия методи;
 - тўлиқ жавоб бери орқали француз тили ўрганиш методи;
 - гуруҳда, жамоада француз тили ўргатиш методи.
 - сокин йўл орқали француз тили ўргатиш методи;
 - масофадан ўқитиш методи.
3. Интерактив методлар.

III – Маъруза мазмуни.

Хозирги пайтда замонавий педтехнология, интерактив методларни юзага келиши, хусусиятлари, қўлланилиш зарурияти. «Педтехнология» «интерактив» атамаларни ёритиш. Педтехнология, замонавий интерактив методларни тур, вариантлари баён қилиш, амалда қўллашни кўрсатиш.

Коммуникатив, гипнопедия, релаксация, ритмопедия, нутқ оқимида (жараёнида) узок муддатда бўлиш, проект, суггестопедия, тўлиқ (яхлит жисмоний) жавоб бериш, гуруҳда чет тилини сокин йўл орқали ўргатиш, масофадан ўқитиш, интерактив методлар.

Замонавий педтехнологиялар, интерактив методларни қўллашда фойдаланадиган воситалар мультимедияларни баён қилиш.

3.1 Маърузани 1 қисмини ўқишга ва тинглатишга тайёргарлик.

Талабаларни жойлашишини, ёзув воситаларини мавжудлигини кузатиш.

Талабаларнинг бемалол яхши тинглаб ёзишлари учун кузатиб – жойлашишини, ёзув воситалари мавжудлигини кузатиш. Талабаларнинг бемалол яхши тинглаб, ёзишлари учун кузатиб – диққатларини маърузага қаратиш.

3.2 Маърузанинг мавзуси

«Замонавий педтехнологиялар, интерактив методлар асосидаги чет тили ўқитиш» ни айтиш. Маърузани бошлаш, ўқиш, тинглатиш, талабаларни иштирок эттириш (25 минут). Саволлар бўлса, жавоб берилади. Фикрлар тингланади.

3.3 Маърузанинг 2 чи қисмини ўқишига тайёргарлик.

Талабаларни маърузани тинглашга диққатларини қаратиш қисқача маърузани 2 чи қисмини 1 чи қисмига боғлаш учун 1 қисмидагига хулоса қилиш.

3.4 Маърузанинг 2 қисмини тинглаш: Интерактив методлар ва педтехнология, интерактив

методлар воситалари мавзусини айтиш, ўқиш, тинглатиш. (25 минут уқилади). Савол бўлса жавоб берилади, фикр – мулохазалар тингланади ҳисобга олинади.

- IV. Якун
- V. Таянч сўзлар, атамалар.
- VI. Текшириш учун савол топшириқлар.
- VII. Адабиётлар

Маърузани бошлаш.

Юқори малакали жаҳон стандартларига мос келадиган кадрлар тайёрлаш -энг аввало амалдаги таълим тарбия назариясининг методлари, усуллар, йўл машқларини ўзгартиришнинг янги замонавий технологияларини ва уларнинг воситаларини қўллаш кўзда тутилади.

Ҳозирги замон янги технологиялар, интерактив методлар чет тилини ўргатишда қуйидагиларни талаб қилади:

- 1) ўргатиш амалий йўналишида бўлиши;
- 2) коммуникация, мулоқот етакчи бўлиши;
- 3) ўқитиш, ўргатишга ҳар томонлама ёндошиш;
- 4) ўқитиш жараёнининг интенсив (тезлаштириш), йўлдан воситадан унумли фойдаланиш;
- 5) турли хил янги метод, усул, технологиялардан фойдаланиш;
- 6) дастурли таълим элементларини қўллаш, мустақил ишлатиш, дарсдан ташқари турли ишларни бажариш.
- 7) Турли хил техник воситалардан - мультимедиядан фойдаланиш.

Ҳозирги даврда талабаларни ҳисобга олган ҳолда янги технологиялар, методлар воситалар ишлаб чиқилмапти ва қўлланишга ҳаракат қилинмапти. Улар орасида дарсликлар ёзилди, ёзилмоқда, ишлар қилинмоқда, ўқув юртларида ишлатилмоқда.

Биз технология метод, воситаларини кўриб чиқамиз. Кейинчалик иш фаолятингизда қўллайсиз деб уйлаймиз.

Ж. Жалолов: технология - таълим бериш санъатини ишга солиб, уни самарали ташкил этиш, таълим стандартларига мослаштириш, жаҳон андозалари даражасига кўтаришдир. Технология атамаси таълим метод, йўл, усул машқлар тамойиллари ва уларни амалга ошириш воситалари мажмуасидир.

I. Коммуникатив метод

Бу метод тилни коммуникация алоқа воситаси сифатида ўргатиш тушунчасидан келиб чиққан.

Предмети:

1. Тилни ифода воситаси (коммуникация)ни ўргатиш
2. Тилни маъно ва ўрганув объектини ўргатиш
3. Тил ўрганувчиларни ўзаро алоқалар қилишларини ўргатиш
4. Хатоларни таҳлил қилиш орқали тилни ўргатиш

Бу метод орқали тил коммуникатив муҳит яратилиб турли воситалар орқали ўргатилади, унда тил тизимини эмас нутқини ўргатилади. Коммуникация, фикр айтиш, баён қилиш, қабул қилиш орқали амалга ошади, коммуникация матн (текст)да ўз ифодасини топади. Э. Бенвенист коммуникатив методини коммуникация режасини маълумот режасини, нутқ режасини, химоя қилиш режаларини ажратган. И.Д. Салистра 1960 й. -Речевая направленность деб атади. Коммуникатив метод тилни ўргатиш мақсад мулоқот қилишга ўргатиш дейди.

Коммуникатив метод тамойили:

- 1) Ўқитиш коммуникатив йўналишида бўлиши
- 2) Ўқитиш жараёнида ўқувчи, талабаларнинг фаоллиги
- 3) коммуникатив метод гуруҳ бўлиб ишлашни талаб қилади, ролларга кириб (сотиб олувчи, журналист) ситуацияларда ўргатишни кўзда тутди. Ҳозир АҚШ, Австралия, Дания, Англия мамлакатларида қўлланилади.

II. Гипнопедия методи.

Инсонни уйкудалигида чет тили материални, чет тилини эшиттириш, тинглатиш орқали ўргатишни кўзда тутган. Магнитофондаги фонограммани, радиони тинглаш орқали бўлади.

III. Релексопедия методи.

Ўқувчи, талабани рухий ҳолатини бўшаштириш, психикасини бошқариш орқали чет тили ўргатишни кўзда тутди.

IV. Ритмопедия методи.

Ўқувчи талабани нерв тизимини, руҳини, кайфиятини алоҳида ҳолатига тушириш орқали чет тили ўргатилади. Мусиқа, ашула қабилардан фойдаланилади.

V. Нутқ оқимида, жараёнида узоқ муддатда бўлиш (погружение) орқали инглиз тили ўргатиш методи.

Нутқ оқимида, мухитида хаттоки 1, 2 кун (оғзаки нутқ оқимида), узоқ муддатда бўлишни кўзда тутди.

VI. Хис-ҳаяжон орқали инглиз тили ўргатиш методи.

Бу метод ўйинлар орқали инглиз тили ўргатишни кўзда тутди. Ҳозирги пайтда Гипнопедия, Релаксопедия, Ритмопедия нутқ оқимида узоқ муддатда, жараёнида бўлиш хис-ҳаяжон орқали француз тили ўргатиш методларини интенсив методлар деб номланмоқда

Тилни ўргатишга ижодий ёндошиш, ўйинлар, маълумот берувчи воситалардан фойдаланиш орқали амалга ошади. Бу методда ўқувчи, талаба гапирмоқчи, ёзмоқчи бўлганини ўзига проект қилиб, тузиб тайёрлайди сўнг ёзади, гапиради.

VIII. Сугестопедия методи.

Сугестопедия сўзи латинча ишончга асосланган таълим, ўқитиш чет тилини ихлос қилиш орқали, ишончга асосланган таълим ёрдамида ўқитиш. Бу методни болгар олими Георгий Лозанов ишлаб чиққан. Метод хотирани очилмаган имкониятларидан фойдаланишни кўзда тутди. Ўқувчи талабага таъсир қилувчи воситалардан кенг фойдаланиши орқали чет тили ўргатилади. Унда синфнинг шинамлиги, яхши жиҳозланган бўлиши, музика, расмларни таъсирида мажбур қилинмай чет тили ўргатилади. Кўпроқ сўзларни хотирада сақлашга эътибор берилади. Унинг методи асосида чет тил ўргатиш 30 кун 10 та дарсдан иборат. Бир кунда 4 соатдан 6 кун дарс ўтилади. Қуйидагича бўлади: 1) диолог, 2) тақлид қилиш. 2) янги диалоглар тузиш.

Дарс мажбур қилинмаган ҳолатда, музика, мотивация, қизиқтирувчи, бажаришга ундовчидан фойдаланиб чет тили ўргатилади. 12 та ўқувчидан ошмайди.

Тўлиқ яхлит жисмоний жавоб бериш орқали тил ўргатиш методи. Бу методни 1977 йилда Америка психолог профессори Жеймс Эшер (James Asher) томонидан ишлаб чиқилган. Бу метод хотирада сўзларни сақлашга ахамият берилиб коммуникация бошланғич босқичда оғзаки нутқ малакаси шакллантирилади, грамматика индуктив ўргатилиб, сўзлар маъносига кўпроқ ахамият берилади. Лексик материал ҳаёт, турмуш, иш, ситуацияларидан танланиб олинади. Масалан: У айтадики гапиришдан олдин тушунишга, шаклга эмас, маънога ахамият бериш, ўқитишда қаттиқ қуллик қилмасликни тақлиф қилади. Ўқитувчи ўқувчи, талабаларга турли нутқ наъмуналарини тинглаб тушуниб, турли жавоб беришга ўргатилади, шунинг учун тўлиқ жавоб бериш орқали тил ўргатиш методи дейилади. хис ҳаяжонга ахамият берилади.

Гуруҳ, жамоада тилни ўргатиш методи. Унинг асосчиси Чарльз Куран (Charles Kugan). Унинг тақлифи тил ўрганувчи томонидан муҳокама қилинмоқчи бўлган проблема-масала, мавзу гуруҳ, жамоаси айтилди. Сўнг гуруҳда муҳокама қилиниб ўртада гуруҳлар ўртасида баҳс асосида хал қилинади, ўрганилади. Ўқитувчи маслаҳатчи ролини ўтайди, тил ўргатувчилар эса клиент. Гуруҳлар бир бирига эшиттирмай, масала, мавзунини муҳокама

қилдилар, сўнг гуруҳлар мавзу, масала муҳокамасида, баҳсида ўз фикр мулохазаларини айтдилар, эътироз билдирадилар ёки қўшиладилар. Тил ўргатиш, ўрганиш, социал жараён яъни тил ўрганувчи тўлиқ, бутун нутқ оқимида бўлади. Тилни ўрганиш социал жараёнида тилни таълимини, ривожлантирувчи жараёнида бўлишлиги. Оғзаки нутқ ўргатилади, ёзув ҳам мукамаллаштирилади.

Сокин йўл орқали тил ўргатиш методи Галлеб Гаттегно (Galleb Gattegno) томонидан ишлаб чиқилиб, ўқитувчининг кам гапиришини, иштирок этиши сокин бўлиши, талабанинг эса мумкин қадар кўп гапириши, иштирок этиши кўзда тутилади. Унда талаба мустақил, автоном, масъулиятли, муаммони ечувчиси бўлиши кўзда тутилади. Метод вакиллари ўқитувчи актердир, тингловчи эмас дейди. У менга айт, мен эрдан чиқараман. Менга ўргат ва мен эслаб қоламан. Мени ўз ичинга ол ва мен ўрганаман. Тил материали товушлар гуруҳида берилади, грамматик қоида, матнлар, конструкциялар асосида индуктив ўргатилади, гаплар туздирилади, сунъий ситуациядан кенг фойдаланилади. Яна тил материаллари, нутқ фаолиятлари рангларга бўлиб ўргатилади, тақдим қилинади. Ранглар жадвали тузилган. Гап-жумла ўқитишнинг асосий бирлиги. Ўқитувчи диққатини гапга қаратади, ўқувчилар гаплар асосида наъмуналар туздилар, ўқув жараёни ўқитувчининг моделлаштириш орқали ташкил қилинади. Дарснинг биринчи қисми белги (символ)лар орқали талаффуз этилади. Қизил ранг - товуш, кўк ранг - сўзлар, барг яшил ранг -гаплар. Сўнг гаплар орқали амалиёт ташкил қилинади. Бу метод АҚШ, Англияда қўлланилади.

Масофадан ўқитиш: (дистанцион ўқитиш) узоқ масофадан туриб ўқиш, ўқитиш, таълим беришни кўзда тутди. Унинг асосида бир мамлакат, шаҳар, институт, университетдан туриб иккинчи мамлакат, шаҳарда турувчиларни, институт университетда таълим олувчиларни, бутун бир гуруҳни, бир неча гуруҳни, алоҳида бир талабани олдиндан шахсий келишилган ҳолда ёки талабани хоҳлаган пайтида ўқитиш мумкин.

Масофали ўқитиш орқали

- 1) иккинчи мутахассисликни олиш
- 2) ногиронларни ўқитиш
- 3) сиртқи таълим олувчиларни
- 4) дастур, дарслик бўйича ўқитиш, таълим бериш мумкин

Масофадан ўқитиш техник воситалардан фойдаланиб таълим беришга, ўқитишга асосланган. Методни келажаги порлок.

Масофадан ўқитишнинг структураси

- 1) ўқитувчи - инструктор
- 2) коммуникация
- 3) ўқув материали
- 4) ўқув жихози-воситалардан иборат

Ўқитувчи-инструктор ўқитишни, таълим беришни олиб боради, топшириқлар беради, бажарилишини текширади, алоқа, мулоқот, муомала, қилади, савол-жавоблар ўтказди, топшириқлар беради, уларни текширади.). Коммуникация ўқитувчи-инструктор билан талабанинг алоқаси орқали амалга оширилади.

Коммуникация шакллари маъруза консултациялар, электрон форум, видеоконференциялардир.

Коммуникация воситаларига телефон, e-mail, Internet, ўқув материаллари, дастур, дарсликлар, фонограммалардир. Техник воситалар махсус хоналарда жихозланиб тайёрланиб қўйилади.

3.3 Маърузанинг 2 чи қисми ўқишига тайёргарлик.

3.4 Маърузанинг 2 қисмини ўқиши. (25 минут). Сўнг маърузанинг 2 чи қисми бўйича

фигрлар сўралади.

Интерактив методлар

"Интерактив" сўзи инглизча Interact феълидан келиб чиққан. У inter -узaro, act - харакат қиламан, таъсир қиламан мазмун, маъносини англатади. Бу метод ўқувчи, талабаларни бир-бирига таъсири, фикри мулохазаси, фаоллиги орқали мустақил мулоқотга ўргатиш деган маънони беради. Интерактив таълимда монолог, диолог айниқса полилог муҳим бўлиб, аниқ ва олдиндан айтса бўладиган максадни, қулай шарт-шароит яратишни назарда тутаяди. Ўқувчи талаба ўз муваффақиятини тезда билади. Бу метод кейинги икки ун йилликда ишлаб чиқилди, чиқилмоқда, унинг сони 60 дан ошиб кетди, кенг қўлланилмоқда. Унинг моҳияти талабаларнинг очилмаган имкониятлари, салоҳиятларидан кенг фойдаланиш, ишга солиш мустақилликни ривожлантиришни кўзда тутаяди.

Интерактив фаолият 5 та қисмдан иборат:

1. Ўзарo боғлиқлик
2. Шахсий масъулият
3. Мулоқотга ундаш учун ўзарo таъсир
4. Бирга ишлаш малакалари
5. Кичик гуруҳларда ишлаш

Яна интерактив методлар

1. Танқидий фикрлашни ўргатишни
2. Таълимни фаол, гуруҳ қилиб ўргатишни.

Танқидий фикрлаш уч фазадан иборат:

1. Олдин олинган билимни фаоллаштириш
2. Янги ахборот, маълумотни тушуниш, ўзлаштириш
3. Рефлексия - ўзлаштирилган мазмун, янги ахборот, маълумотни мустаҳкамлаш учун ўз тафаккури доирасида фикрлаш, ўз муносабатини билдириш.

Таълимни танқидий фикрлаш асосида ўргатиш муҳимдир, тушунарли, таълимни фаол ва гуруҳ қилиб ўргатиш эса ананавий педагогикада олдин қўлланилган, унинг афзаллиги XX аср XXI аср бошларида жуда сезиларли бўлди.

Ўзарo фаоллик, таъсир таълимни фаол ва гуруҳ қилиб ўқитишни асосида бўлади. Ўзарo фаоллик таъсир қилиш талаба ўқувчиларнинг бир-бирига таъсирини, нималар биландир таъсир қилишни яъни компьютер, фонограмма, видеограмма, видеофонограмма, ситуациялар ўқитувчини таъсир қилишини кўзда тутаяди. Ўқувчи талабани мулоқотга ундайди, рағбатлантиради. Шунинг учун бу методда диолог, полилог муҳим ўрин тутаяди, улар асосида бўлади. Тилни ўргатиш муаммоли мавзуларни баҳс, суҳбат орқали олиб бoрилади.

Интерактив методларни қўлланилганда:

1. Ўқитиш касбий (профессионал) фаолиятни тақлид (имитация) қилиш қайтариш шароитида, вазиятида содир бўлади, амалга ошади
2. Жамоада (коллективда) билим, кўникма, малакаларни бирга гуруҳ бўлиб ўзлаштириш имконияти бўлади.
3. Талабаларнинг мустақил фикрлашлари фаоллашади.

Интерактив методлар 3 гуруҳ методларга ажратилади:

1. Кичик гуруҳларда ишлаш методлари
2. Гуруҳларда ўқитиш жараёнини оптималлаштириш методлари (ситуация, ўйинлар, конкурс, мусобақалардан фойдаланиш орқали)
3. Турли топшириқ вазибаларни боғлаб ўқитиш методлари.

Кичик гурухларда ишлаш методлари кўпчиликни қатнаштириш ва талабаларни бир-бирдан ўрганиш имкониятини яратади. Талабалар фикрларини алмашадилар, ўзларини фикрларини баён қилишга ўрганадилар, талабалар диққатини ўқитувчига эмас қатнашувчига қаратади, уларни таълим олишга, тайёрланишга мажбур қилади.

Кичик гурухларда ишлаш кўп вақтни талаб қилади, кимдир талабаларни бошқариши лозим. Хозир кичик гурухларда ишлаш методикасини қуйидаги турлари мавжуд:

1. Бошқотирма Ақлий хужум (Мозговой шторм)
2. Инцидент методи
3. Айланма стол методи (Метод круглого стола)
4. Уч погонали суҳбат методи (Метод трех ступенчатого интервью)
5. Ручка стол ўртасида методи. (Метод ручка на середине стола)
6. Галерея методи. (Метод тур по галерее)
7. Ротация методи орқали фикрлар алмашиш (Обзор мнений методом ротации)
8. Кор коптокчалар методи (Метод снежков)
9. Асалари уяси методи (метод пчелиный рой) Уларни кўриб чиқамиз:

Бошқотирма. Ақлий хужум. Унинг мақсади бир мавзу ҳақидаги турли фикр, тушунчаларни йиғиш, жамлаш. Гурухларга бир мавзу берилиб, у бўйича турли фикр, тушунчалар тингланиб, жамланади. Танқидий фикрлаш қўлланилади, ўргатилади.

Инцидент методи. "Кўнгилсиз можаро, ходиса, тўқнашиш, низо" ларни ҳал қилиш мақсадида ўтказилади. Бу метод инцидент воқеалар бўлганда қандай ҳаракат нималар қилишни ўргатади. Талабаларга қисқа экспериментал ҳолат, вазият ҳақида ахборот, маълумот берилиб уни 0,5-1,5 минут ичида гурухларда тез ечиш, ҳал қилиш, қарор қилиш топширилади. Сўнг ҳар бир гурухники тингланиб туғриси аниқланади.

Думалоқ стол. Айланма стол методи. Бу методда таълим берадиган дастурлар текширилади. Думалоқ стол атрофида ўтирганларга карточкаларга ёзилган топшириқлар тарқатилади. Ҳар бир гурух топшириққа ўз жавобини ёзиб, ёнидагисига узатади. Шундай қилиб ҳамма гурух жавобини ёзади ва сўнг муҳокама қилинади. Нотўғри жавоблар ўчирилади. Тўғри жавобларга қараб талабалар билимлари баҳоланади.

Уч погонали суҳбат методи. Ҳар бир гурухдан шифокор, тоби йўқ, экспертлар тайинланади. "Тоби йўқ" га олдин унинг ташҳиси (диагнози) фақат ўзига айтиб қўйилади. Ҳар бир гурух 10-15 минут давомида тоби йўқларга турли хил саволлар сўраш орқали ташҳис қўяди. Эксперт уларнинг ташҳисини тинглаб баҳолайди ва уни 3 поғонада, бўлимда ёзади.

1. Нима тўғри.
2. Нима нотўғри.
3. Қандай бўлиши керак эди.

Ручка стол ўртасида методи. Бу метод орқали ҳар бир гурухни, қатнашувчиларни текшириш, назорат қилиш мумкин: Ҳамма гурухга топшириқ берилади. Ҳар бир талаба унга ўз жавобини ёзиб ёнидагисига узатади ва ручкасини стол ўртасига қўяди. Ўқитувчи ҳар бир гурухни назорат қилади, умумий тўғри жавобни тўғриси аниқлайди, баҳолайди, дафтарига ёзади.

Галерея методи. Танқидий фикрлашни, фикр-жавобларни тўлдиришни ўргатади. Гурухларга битта муаммоли мавзунини ҳал қилиш вазифаси қўйилади, берилади. Ҳар бир гурух 10 минут давомида ўзини фикрини ёзиб, жавобларини бошқа гурух билан алмашади. Кейинги гурух олдинги гурух жавобини баҳолайди, агарда жавоб нотўғри бўлса ўзини тўғри жавоб вариантини таклиф қилади, айтади, ёзади. Охирида ҳамма қатнашувчиларни жавоб-фикрлари муҳокама қилинади, тўғри жавоб танланади.

Ротация методи. Ротация методи орқали фикрлар шарҳланади. Танқидий фикрлаш ўргатилади. Аудиторияда бир неча кетма-кет рақамлар қўйилиб, топшириқлар ёзилиб очилиб қўйилади. 2-3 та талабадан иборат ҳар бир гурух 10 минут давомида уларни ўзлари муҳокама қиладилар ва жавобларини ёзадилар ва шундай қилиб ҳамма топшириққа жавоблар ёзилади. Сўнг ҳамма жавоблар муҳокама қилиниб оптимал тўғриси танланади.

Қор коптокчалари методи. Хар бир гурух 2-3 тадан кичик гурухларга бўлиниб қатнашадилар, бажарилган топшириқ жавобларига баллар қўйилади. Баллар талабаларни рағбатлантиради. Икки гурух талабалар бирга бир масала мавзунини ёки ситуацияни кўп тўғри жавобни топишга ҳаракат қиладилар. Хар бир тўғри жавоб қор коптокчаларга ўхшатиб ёзилиб борилади. Талабаларни коптокчаларни тўплаганларига қараб баллар қўйилади ва баҳо қўйилади.

Асалари ини методи. Бу метод қўлланилганда қатнашувчилар билимларини тўлиқ ишга соладилар. Гурухларга муҳокама қилиш учун муаммоли, мавзу, топшириқ берилади. Топшириқлар битта ёки турлича бўлиши мумкин. 10-15 минут давомида топшириқ гурухларда хал қилинади, муҳокама қилинади ва бир-бирига айтилади. Сўнг эса энг тўғриси танланади.

Хозирги замон педтехнологиялари, интерактив методларининг воситалари.

Мульти мед и я

Хозир янги педтехнологиялар, интерактив методларнинг хусусият, тамойилларини ҳисобга олиниб замонавий воситаларни мономедия, мультимедияни қўллашни, ундан унумли фойдаланишни талаб қилинади. Унда талабанинг ўрганаётган мавзунини - объектни эса қолиш даражаси ҳисобга олинади. Талабаларнинг мавзу, объектни, материални қабул қилиши эслаб қолиши қўлланилаётган метод, усулларга, воситаларга боғлиқ. Илмий адабиётларда ўқитилган матннинг 10%и, тинглаганни 30%и, агар ҳам кўриб, ҳам тингланса 50%и, биз узимиз сўзлаб, гапириб берсак 70%, агарда айтиб бериб уни ўқисак, уни амалда бажарсак 90% эса сақланар экан. Биринчи ҳолатда талабаларнинг ўрганиш, эса сақлаши анча паст, пассив, 2чи, 3чи ҳолатда 4-5-6 ларда эса ёдда сақлаш анча юқори, фаол бўлган. Хозирги замонавий чет тили ўқитиш технологиялари, интерактив методлар талабаларнинг эсида яхши сақланиб қоладиган воситаларни қўллашни талаб қиладилар.

Унинг учун замонавий ахборот технологияларидан мономедиа, мультимедиа усул, воситалардан фойдаланиши. Мономедиа битта восита ёки фаолият орқали ахборот, маълумот олишни масалан ўқитиш ёки тинглаш орқали маълумот олишни кўзда тутлади. Мультимедиа эса - мульти - куп, медиа - хабар, ахборот, маълумот берадиган воситалардан фойдаланиш, қўллашни кўзда тутлади. Мультимедиа орқали эса бир вақтнинг ўзида экранда ва компьютер, диктофондан қуйидагилар тақдим этилади.

- а) графика - объектнинг ўзи тасвири (сурати)
- б) матн - ҳам ўрганилаётган чет тилида ва она тилидаги таржимаси.
- в) товуш - матннинг ҳам чет тилида ва она тилидан талаффузи
- г) қайта жойлаштириш - "сичқонча" ёрдамида объект билан хар хил операциялар.
- д) анимация - объектни ҳаракатда, жараёнда кузатиш имконияти.

Булар мультимедияни - компьютерни, дискни, қўллаш, фойдаланиш орқали бқлади. Унинг учун компьютерларда ишлашни, қўллашни билиш зарур. Мультимедиада компьютер - ўқитувчини ўрнини ўйнайди. Мультимедиадан фойдаланиб

- 1) замонавий француз тили дарсликлари ишлаб чиқиш
- 2) турли туман мультимедияли компьютерли дастур воситаларини ишлаб чиқиш ва қўллаш мумкин.

IV. Якун.

Маърузани тинглаб замонавий педтехнологиялар, интерактив методлар воситалари ҳақида маълумот олдингиз. Маърузани 2 та қисмини тинглаб, маълумот олганда тушунмаганлар бўлса, марҳамат саволлар беришингиз мумкин, жавоб бераман. Тушунмаганлар бўлса қайтадан тушунтириб бераман. Маърузани ўқилиши бўйича фикр, мулохазаларингизни айтинг. Тинглаб маълумот ола оляпсизми? Маърузанинг керакли жойларининг, фикрларни ёзиб улгурдингизми?

Сизлар шу мавзуда яна нималарни ёритилишини хохлайсиз, айтинглар.

V. Таянч сўз, сўз иборалари, атамалар, терминлар.

Педтехнология, интерактив атамалари. Коммуникация, гипнопедия, релаксация, ритмопедия, суггестопедия, нутқ оқимида бўлиш, мультимедия, интернет.

VI. Текшириш учун савол, топшириқлар.

1. Педтехнологиялар, интерактив методларни қўлланилишини сабаби нима?
2. Педтехнологиялар, интерактив методларни қўллашни нега зарурияти туғилапти?
3. Педтехнология, интерактив атамаларни қандай тушундингиз?
4. Қандай замонавий педтехнологияларни тинглаб билиб олдингиз? Номларини айтинг.
5. Хар бир методларга қисқача таъриф беринг.
6. Хозирги пайтда энг кўп қўлланиладиган воситалар номларини айтинг.
7. Сизларни дарсларингизда юқорида айтилган методларни қайси бирини ўқитувчиларингиз қўллаяптилар?
8. Ўқитувчиларингиз қўллаётган методларни натижалари тўғрисида гапиринг.

VII. Адабиётлар.

1. Ю. Абдуллаев, А. Буший. Иностранный язык в современном мире. Ташкент 2000 йил.
2. Н.С. Гальскова. Современная методика обучения иностранным языкам. Москва 2000.
3. Бузон Интерактивные методы преподавания. Москва 1998.
4. И.Я. Степко. Использование новых педагогических технологий в образовательном процессе. Москва 2002.
5. А.К. Азизходжаева. Педагогик технология. Ташкент 2008.
6. Б.С. Фаберман Педагогическая технология. Проблемы и её использование. Ташкент 2004.
7. Н.Д. Гальскова и Н.И. Гез – Теория обучения иностранным языкам Москва 2008.

4 - МАЪРУЗА

МАНЗУ: Французча талаффузни ўргатиш

РЕЖА:

1. Талаффузни ўргатишнинг аҳамияти, дастур талаби.
2. Талаффуз материалларини танлаш.
3. Талаффуз материалларини ўргатишда она тилининг роли ва унинг устида ишлаш.
4. Турли босқичда талаффуз устида ишлаш.
5. Талаффузни ўргатишда қўлланиладиган машқлар.

Талабаларни эътиборини тортиш учун савол: “Французча талаффуз нормаси” деганда нимани тушунасиз?

1-қисм:

Француз тилида оғзаки ва ёзма нутқларни ўқитишда талаффуз нормаларини тўғри қўйиш катта аҳамиятга эгадир. Биламизки, мактаб шароитида талаффуз алоҳида аспект сифатида ўргатилмайди. Нутқ фаолияти турларини ўргатиш, ўстириш жараёнида, ҳамда лексик ва грамматик материалларни ўргатиш жараёнида талаффуз устида ишланади. Юқорида айтганимиздек, талаффуз нормасини тўғри ўргатмаслик нутқни тўғри тушунмасликка олиб келади. Агар ўқувчининг талаффуз нормаси тўғри қўйилмаган бўлса, бир томондан унинг нутқини тушуниш қийин бўлса, иккинчи томондан унинг ўзи бошқаларнинг нутқини тушуна олмаслиги мумкин. Нутқни тушуна олмаслик нафақат оғзаки нутқ шаклини ўстиришга нотўғри таъсир қилади, ёзма нутқни, яъни фикрни ёзма баён қилишга ҳам ўқиганни мазмунини тўғри тушунишга ҳам салбий таъсир қилади. Талаффуз материалларини танлашда ва уни тақсимлаб ўргатишда аппроксимация ходисаси асосланади. Ушбу тамойил чет тил ўргатишда икки тамойилига таъсир қилади:

1. Мумкин қадар адабий талаффузга яқин талаффузни ўргатиш бўлса;
2. Ўргатиладиган талаффуз материалларини, оҳанг намуналарини чегаралашни ўз ичига олади.

Адабий талаффузга яқин талаффузни ўргатиш деганда тўлиқ адабий услуб назарда тутилади, яъни товушларни тўғри, равшан талаффуз қилиш билан бирга тўғри оҳанг нормалари устида ишлаш, урғуларни, ритмик гуруҳларни, пауза ҳамда логик урғуларни тўғри ўргатишни ўз ичига олади.

Талаффуз материалларини чегаралаш деганда фонемаларни вариантларини олмаслик ва оҳанг намуналарини мактаб шароитида пасаювчи ва кўтарувчи оҳанглар билан чегаралаш назарда тутилади.

Юқорида айтилганлар, яъни аппроксимация тамойилини талаффуз материалларини танлашга, уни чегаралашга таъсир қилиши тилни коммуникатив ёки амалий мақсадда ишлатилишига ижобий таъсир қилади, коммуникатив нормаларини бузмасликка олиб келади.

Аппроксимация ходисаси асосида талаффуз материалларини танлаш икки хил тамойил назарда тутилади:

1. нутқ фаолиятларини ўргатиш учун зарур бўлган материалларни танлашда бўлса;
2. стилистик, яъни тўлиқ услуб учун зарур бўлган материалларни танлашдан иборатдир.
3. Ушбу тамойилларга мактаб шароити учун она тили талаффузини ҳисобга олиш тамойилини ҳам қўйиш мумкин.

Она тилини ҳисобга олиш тамойили асосида, ҳамда она тилини ижобий ва салбий таъсирини ҳисобга олган ҳолда французча товушларни 3 гуруҳга бўлиш мумкин:

1. Ўзбек тилидаги товушларга ўхшаш французча товушлар.
2. Ўзбек тилидаги товушларга яқин, лекин қисман фарқ қилувчи товушлар.
3. Ўзбек тилида учрамайдиган, йўқ товушлар.

Танланган талаффуз минимумни ўргатишдан олдин уни методик ташкил қилиш яъни синф ва дарсларга тақсимлаш ва уни методик типология қилиш ҳам зарур. Ушбу ишлар дарслик авторлари томонидан бажарилади. Ўқитувчи учун ўқувчиларга тўғри метод, усул танлаб талаффуз материалларини таништириш, уларга ўргатиш, уларни нутқ фаолияти турларида мустаҳкамлаш ишлари қолади.

Дарслик авторлари фонетик минимумни синфларга, чоракларга, дарсларга бўлиб чиқишади ва уларни мустаҳкамлаш учун машқлар тузиб беришади.

Ўрта мактаб шароитида талаффуз нормасини қандай сақлаб қолиш мумкин?

2-қисм:

Талаффуз материалларини ўргатишда 3та метод қўлланилади:

1.Иммитация ёки тинглаб тақлид қилиш методи. Бунда ўргатилаётган товуш ёки оҳанг намунаси нутқ наъмунасида ўқитувчи томонидаи бир неча маротаба талаффуз қилиб кўрсатилади, кейин биргаликда талаффуз қилинади, кейини эса товушларни ўзи, сўзларда ва нутқ наъмуналарида ўқувчилар томонидан талаффуз қилинади.

Ўқувчилар товушни талаффуз қилиш пайтида ўқитувчи яхшилаб тинглаб туриши лозим. Агар ўқувчилардан бир қанчаси нотўғри талаффуз қилганини сезиб, эшитиб қолса, ўқитувчи уларга кейинги, яъни тушунтириш методини қўллаши мумкин. Бунда ўқитувчи ўқувчи талаффуз қилиши жараёнида қилган камчилигини тўғри, аниқ кўрсатиб бериши лозим.

2.Тушунтириш методи товушни талаффуз қилишдан олдин қўлланилиши ҳам мумкин, яъни товушни талаффуз қилиш тушунтирилгандан кейин тақлид қилиш методига ўтилади.

3.Таҳлил қилиш методи. Бу метод кўпроқ она тилида йўқ товушларни ўргатишда қўлланилади, яъни янги товушни артикуляцион базаси таҳлил қилиб тушунтирилади. Ўқувчилар томонидан товушни талаффуз қилишда якка-якка талаффуз қилдириш мақсадга мувофиқдир.

Юқорида айтилган 3 хил товушларни ўргатиш жараёнини она тилини салбий ва ижобий таъсирини ҳисобга олган ҳолда қаралса 1-хил товушларни, яъни она тилидаги товушларга ўхшаш товушларни ўргатишда ўзбек тилидаги товушларни тўғридан — тўғри ўтказишимиз (перенос) мумкин. Лекин бунда инглиз тилидаги товушларни ўзига хос хусусиятларини ўқувчиларга тушунтириб кетишимиз лозим бўлади, она тилидаги ушбу товушларни инглиз тилидаги ўхшаш товушлар ўрнига кўчириб ўтказиш коммуникацияга салбий таъсир кўрсатмайди.

Талаффуз материали ўқувчиларга таништирилганидан кейин уни нутқ фаолиятини турларида қўллаш учун машқлар ёрдамида мустаҳкамлашади.

Ўрта мактаб шароитида асосий мақсад оғзаки нутқни ўстириш бўлганлиги сабабли талаффуз материалларини ўзлаштириш машқлари ҳам шунга қаратилган бўлиши керак, яъни тақлид қилган, камтариш, товушларни сўзларда, гап наъмуналарида фарқлаш, уларни тўғри оҳанг моделлари билан қайтариш машқлари кўпроқ қўлланилади.

Академик лицей, касб-хунар коллежи ҳамда гимназияларнинг юкори босқичларида мақсад кўпроқ ўқитиши ўргатишга қаратилиш бўлиши сабабли ўқувчиларга ҳарфдан товушга ўтиш машқларини бажариш лозимдир, яъни ўқиш жараёнида товушларни, интонацион моделларни тўғри талаффуз қилишга ўргатиш гапларни ва матнларни мазмунини тушунишга олиб келади.

Умуман олганда тўғри талаффузни ўргатиш машқлари икки хил бўлади:

1. Тинглаш машқлари;
2. Тинглаб қайтариш машқлари;

Фонетик машғулот кўпинча икки устун сўзлардан иборат бўлиб, икки хил товушларни тўғри талаффуз қилишга қаратилган бўлади. Бу ишни бажаришда яхши ўқувчи сўзларни тўғри талаффуз билан ўқийди, қолган ўқувчилар қайтарадилар. Ўқитувчи назорат қилиб туради, хато бўлса, тўғрилайди. Худди шу йўсинда интонацион моделлар ҳам олиниши мумкин.

Ўрта мактаб шароитида талаффузни ўргатиш, чет тилни ўргатишнинг бошланғич босқичида олиб борилади, яъни талаффуз нормасини тўғри қўйиш ушбу босқичда шакллантирилади ва мустаҳкамланади. Кейинги босқичда бошланғич босқичда ўргатилган талаффуз нормалари йўқолмаслиги учун ҳар хил машқлар бажариш мақсадга мувофиқдир. Бу машқлардан асосийси фонетик машғулот ҳисобланади. Ундан ташқари матнларни бир қисмини овоз чиқариб ўқитиш, қисқа шеърларни ёд олдириш, мақол ва маталларни ёд олдириш, тез айтиш машқларини бажариш ва шунга ўхшаш машқларни бажариш аввал ўрганилган талаффуз нормасини эсдан чиқармасликка олиб келади.

Терминлар, методик тушунчалар

1. талаффуз нормаси
2. талаффуз материалларини танлаш
3. апроксимация ҳодисаси
4. оҳанг наъмуналари
5. ритмик группалар (гуруҳлар)
6. талаффуз материалларини чегаралаш
7. тўлиқ услуб талаффузи
8. она тили талаффузини ҳисобга олиш
9. талаффуз материални методик типология қилиш ва уларни тақсимлаш
10. талаффузни ўргатишда иммитация (таклид қилиш) методи
11. тушунтириш методи
12. тахлил қилиш методи
13. она тили малака ва кўникмаларини чет тил ўргатишда кўчириш (перенос)
14. ички ва ташқи интерференция

Муҳокама учун савол ва топшириқлар:

1. Ўрта мактаб шароитида инглиз тили талаффуз нормасини тўғри қўйиш мумкинми?
2. Талаффузни ўргатиш тилни репродуктив ва рецептив равишда ўргатиш билан боғлиқми?
3. Фонетик материални танлашда асосан қандай тамойилга таянамиз ва нима учун?
4. Фонетик материални методик типология қилиш нима учун керак?
5. Француз тили фонетик материални она тили товушлари билан қиёслаш нима учун керак?

6. Интерференция деганда нимани тушунасиз?
7. Француз тили талаффузини ўргатишда ижобий кўчириш (пернос)ни мисоллар орқали кўрсатинг.
8. Француз тилидаги қандай товушларни ўргатишда янги артикуляция базаси яратилади?
9. Талаффузни ўргатишда қандай методлар қўлланилади?
10. Талаффузни ўргатишда қандай машқлардан фойдаланамиз?

АДАБИЁТЛАР

1. Гез Н.И., Ляховицкий. М.В, Миролубов А.А. ид. Методика обучения иностранным языкам в средней школе 1982г.
2. Миролубова А.А, и др. Теоретические основы обучения иностранным языкам в средней школе. М. 1981.
3. Шатилов С.Ф. Методика обучения немецкому языку в средней школе. М. 1986
4. Пассов Е.И. Основы методики обучения иностранным языкам. М.1977
5. Бим И.Л. Методика обучения иностранным языкам как наука и проблема школьного учебника. М. 1977
6. Жалолов Ж.Ж. Чет тили ўқитиш методикаси. Т.1996
7. Н.И.Гез Некоторые проблемы начального этапа обучения иностранным языкам. ИЯШ. 1963. №4
8. А .С. Границкая . Взаимоотношение анализа и иммитации в процессе обучения иностранному языку. Автореферат к/д. М. 1965.

5 - МАЪРУЗА

МАВЗУ: Француз тили грамматикасини ўргатиш

РЕЖА:

1. Грамматикани ўргатишдан мақсад, унинг ахамияти, дастур талаблари.
2. Фаол ва нофаол грамматик материални танлаш.
3. Француз ва она тили грамматикасини методик мақсадда таққослаш.
4. Чет тили грамматик материаллари устида ишлаш ва унинг босқичлари.
5. Грамматик малакаларни шакллантириш ва ривожлантиришда қўлланиладиган машқлар.

Талабаларни диққатини жалб қилиш учун ақлий хужум: Тиллар ўқитиш методикасида “нутқ намунаси” тушунчаси. Ҳаммадан сўралади.

1-қисм.

Тил материаллини, яъни грамматикасини ва лексикасини ўргатишдан асосий мақсад ушбу тилнинг оғзаки ва ёзма нутқларини эгаллашдан, яъни бу тилда гапириш, тинглаб тушуниш, ўқиш ва ёзиш малакаларини шакллантириш ва кўникма сифатида ривожлантиришдан иборатдир. Шу билан бирга ўрганилаётган тилнинг грамматик структурасини яхши ўзлаштириб олмасдан ушбу тилда нутқ ҳосил қилиш мумкин эмас. Ўқувчи гапдаги ҳамма сўзларни била туриб, уларнинг ўртасидаги боғланиш қоидаларини билмаса, у гапнинг мазмунини тушуна олмайди ёки нотўғри тушуниши мумкин. Шунинг учун ўқувчиларда грамматик қоидаларга асосланган ҳолда, тўғри сўз тартибини гапларда қўллаш малака ва кўникмаларини шакллантириб, уларни ривожлантириш мақсадга мувофиқдир ва грамматикани ўргатиш шунга қаратилмоғи керак.

Психология ва методикага оид адабиётларда ҳар қандай тил материаллини, шу билан бирга грамматик материални ҳам фаол ва нофаол равишда эгаллаш фарқ қилинади. Тил материаллини фаол равишда эгаллаш деганда биз уни нутқ фаолиятини ҳамма турларида (нутқ фаолиятининг репродуктив ҳам рецептив турларида) автоматик равишда ишлата олишни назарда тутамиз. Нофаол равишда ишлатиш деганда фақат рецептив турларида, яъни тинглаб тушуниш ва ўқишда ишлатиш назарда тутилади. Бу деганимиз методикада фаол ва нофаол тил материаллини танлашда ҳар хил тамойилларга таянишимиз керак, чунки уларни ўргатишда ҳам ҳар хил усулларни, методларни қўллаймиз ва бу йўл билан вақтни тежаб қоламиз.

Методик адабиётларда грамматик минимумни танлаш тамойиллари ишлаб чиқилган. Нутқ фаолиятининг ҳамма турларида ишлатиш мумкин бўлган грамматик ҳодисалар фаол грамматик минимумга киритилади.

Бу тамойиллар куйидагилар:

- 1) оғзаки нутқда кўп қўлланилиши тамойили;
- 2) намунавийлик тамойили;
- 3) синонимларни чиқариб ташлаш тамойили.

Грамматик минимумни танлашнинг биринчи ва иккинчи тамойилларига асосланиб фақат оғзаки нутқда кўп қўлланиладиган ҳамда лексик материалнинг кўп қисмига тадбиқ этилиши мумкин бўлган грамматик ҳодисалар киритилади.

Учинчи тамойилга мувофиқ ҳамма грамматик синонимлар ичидан фақат стилистик жихатдан нейтрал бўлган грамматик конструкциялар киритилади. Масалан: келаси замонда бўладиган иш ҳаракатни француз тилида 3 хил ифодалаш мумкин:

Юқорида айтилган тамойиллар асосида танланган грамматик материал мактаб дарсликлари муаллифлари томонидан, мактаб дастурига амал қилган ҳолда синфларга, чоракларга ва дарсларга тақсимлаб чиқилади.

Грамматик материални ўқувчиларга ўргатишдан олдин уларни методик типология қилиш учун она тилдаги тўғри келадиган грамматик ходисалар билан қиёслаб чиқиш мақсадга мувофиқдир. Методик типология деганда биз грамматик шакл ҳамда грамматик мазмунни ўқувчилар томонидан ўзлаштирилиши жараёнида ҳосил бўладиган қийинчиликлар миқдорини аниқлаб, уларни группалаштиришга айтамыз.

Ҳар қандай грамматик ходисани ўқувчилар томонидан ўзлаштириб олиниши унинг шакли (талаффуз ва график), мазмуни ва гапларда қўлланиши (функцияси) билан боғлиқдир.

Француз тили аналитик тиллар гуруҳига кирса, ўзбек тили эса синтетик тиллар гуруҳига киради. Шунинг ўзини билишимиз грамматик ходисаларни методик жиҳатдан қиёслашда грамматик шаклни ўзлаштиришда анча қийинчиликлар келтириб чиқаради.

Француз тилидаги предлогларни ҳам ўзбек ўқувчилари томонидан ўзлаштирилиши қийин материал ҳисобланади, чунки биринчидан ўзбек тилида предлоглар йўқ, иккинчидан уларнинг ўзи доимо бир хил грамматик мазмунга эга эмас.

Худди предлогларга ўхшаб артикларнинг ўзбек тилида мавжуд эмаслиги, ўқувчиларга катта қийинчилик туғдиради. Артикларни тўғри танлаш қоидаларини кўплиги ва уларни ўта мавҳум бўлганлиги ҳам қийинчиликлар ҳосил қилади.

Юқорида айтилган чет тили ўқитиш жараёнида ҳосил бўладиган айрим қийинчиликларни ҳисобга олган ҳолда ва уларни бирма — бир бартараф этиб, ҳар хил машқлар ёрдамида грамматик малакаларни ўстириш ва мустаҳкамлаш мақсадга мувофиқдир. Кўпчилик методистларнинг фикрича грамматик материал устида ишлаш тўрт асосий босқичдан иборатдир:

2-қисм.

1. Грамматик ходисаларни киритиш ва грамматик малакаларни шакллантириш.
2. Нутқ грамматик малакаларни шакллантириш учун уни оғзаки нутқда қўллаш.
3. Нутқ грамматик малакаларини мустаҳкамлаш учун нутқ фаолиятини бошқа турларида қўллаш.
4. Нутқ кўникмаларини ҳосил қилиш ва уни мустаҳкамлаш.

1. Биринчи босқичда грамматик ходисаларни киритиш уни ўқувчиларга таништириш билан ифодаланади. Иккинчидан ушбу босқичда киритилган грамматик шаклни (талаффуз ва график) машқлар ёрдамида биринчи бор мустаҳкамланади ва грамматик малакаларни шакллантиришга асос солинади.

Грамматик ходисаларни киритишда, тушуитиришда 3-та метод қўлланилади:

1. индуктив метод
2. дедуктив метод
3. лексик метод.

Индуктив метод деганда биз аввал ўқувчиларга махсус таёрланган мисолларни кўрсатиш (оғзаки ёки ёзма нутқда) ва улар ёрдамида наъмуналар, моделлар яратиб, қоидалар ишлаб чиқиш йўли билан ўрганишга айтамыз. Бу метод билан ўргатишда ўқитувчи, уйда анча тайёргарлик кўрган бўлиши лозим, қийинчиликларни бартараф қилиш йўллари олдидан ўйлаб чиққан бўлиши керак. Бу метод билан ўргатишда

Ўқувчиларнинг ўрни ўзгача бўлади, улар фаол қатнашишларига тўғри келади, уларнинг ўзлари моделлар, қоидалар ишлаб чиқишлари лозим бўлади. Бу эса уларда диққат, кузатувчанлик, мантиқий фикрлаш, қиёслаш ва фарқлаш қобилиятларини ўстиради. Дедуктив метод деганда бирон бир грамматик ҳодисанинг аввал қоидаси берилади ва унинг асосида мисоллар ишлаб чиқилади ва машқларда мустаҳкамланади.

Бу қуйидагиларга боғлиқ:

1. ўқувчининг малакасига
2. чет тилини ўқитиш босқичига
3. чет тили ўқитиш мақсадларига
4. грамматик материални фаол ёки нофаол ўзлаштирилишига
5. чет тилида ўргатилаётган грамматик ҳодисани она тилида бор ёки йўқлигига
6. ўқувчиларни чет тилидаги тажрибасига.

2. Тил материали устида ишлашнинг иккинчи босқичида, яъни нутқ грамматик малакаларини шакллантириш учун оғзаки нутқда қўллаш босқичида киритилган грамматик ҳодисани иложи борича тил машқларида қўллаб грамматик малакалар шакллантирилади, яъни грамматик автоматизм ҳосил этилади.

3. Учинчи босқичда эса оғзаки нутқ грамматик автоматизм нутқ фаолиятининг бошқа турларида ҳам қўлланиб грамматик малакалар ривожлантирилади. Бу босқичда ҳосил қилинган грамматик малакалар нутқнинг гапириш ва гаплашиш турларида, ўқилган матнни ўргатилган грамматик ҳодисаларни қўллаб репродукция қилиш, фикрни ёзма баён қилишда ҳам бемалол, қийналмасдан ишлатишгача олиб келинади. Бунда шартли ва ҳақиқий нутқ машқлари бажарилади.

4. Бу босқичда нутқ фаолиятининг ҳамма турларида ўстирилган малакалар асосида нутқ кўникмаларни ҳосил қилиш назарда тутилади, яъни бу босқичда ўқувчи атрофимизда содир бўлаётган ҳодиса ва воқеалар тўғрисида оғзаки ва ёзма нутқда ахборот олиш ва ахборот бериш кўникмалари ҳосил бўлиши лозим.

Ўқувчиларга грамматик ҳодисани тушунтириб, грамматик малакаларни шакллантириш ва уларни ривожлантириб нутқ кўникмаларига айлантириш жараёнида 3 хил машқлар ишлатилади:

1. тил машқлари
2. шартли нутқ машқлари
3. нутқ машқлари

Тил машқлари деганда грамматик ҳодисанинг грамматик шакли ва грамматик мазмунни ўзлаштиришда қўлланиладиган машқлар назарда тутилади. Шартли нутқ машқларини бажаришда грамматик ҳодиса нутқ фаолиятининг барча турларида ишлатилади, лекин бунда таянч воситалари, калит сўзлар, мавзуй расмлар, тарқатма материаллар, вазиятлар ўқитувчи томонидан берилади.

Ҳақиқий нутқ машқларида эса грамматик ҳодиса оғзаки ва ёзма равишда фикр алмашиш жараёнида қўлланилади.

Терминлар, методик тушунчалар

1. грамматик структура
2. грамматик материални фаол ва нофаол равишда эгаллаш
3. рецептив ва репродуктив грамматик материал
4. грамматик материални танлаш тамойиллари
5. грамматик материални методик типология қилиш
6. грамматик шакл, грамматик мазмун
7. грамматик материални киритишда индуктив, дедуктив ва лексик методлар
8. чет тил тажрибаси (ўқувчиларнинг)
9. грамматик автоматизм
10. шартли ва ҳақиқий нутқ машқлари
11. таянч воситалари

АДАБИЁТЛАР

1. Гез Н.И., Ляховицкий. М.В, Миролубов А.А. и др. Методика обучения иностранным языкам в средней школе 1982г.
2. Миролубов А.А, и др. Теоретические основы обучения иностранным языкам в средней школе. М. 1981.
3. Пассов Е.И. Основы методики обучения иностранным языкам. М.1977
4. Бим И.Л. Методика обучения иностранным языкам как наука и проблема школьного учебника. М. 1977
5. Жалолов Ж.Ж. Чет тили ўқитиш методикаси. Т.1996
6. Пепеляев А.К. Методическая типология грамматики. ИЯШ, 1987. №2
7. Рахманов И.В. Модели и их использование при обучении иностранному языку. ИЯШ. 1965 №4

6 -МАЪРУЗА

МАНЗУ: Француз тили лексикасини ўргатиш

1. Лексик материални ўргатишнинг аҳамияти, роли, дастур талаблари
2. Лексик материални танлаш тамойиллари (фаол ва нофаол лексика)
3. Француз тили лексикасининг ўзига хос хусусиятлари
4. Лексикани методик типология қилиш ва тақсимлаш
5. Лексик материал устида ишлаш
6. Лексик материални ўргатишда қўлланиладиган машқлар

Талабаларни жалб қилиш учун “Лексик бирлик” тушунчасини маъносини аниқлаб олиш.

1. Лексик материал деганда биз ўрганилаётган тилнинг сўзлари ва сўз бирикмаларига айтамыз. Лексик материал тилнинг асосини ташкил қилади. Лексикани ўргатишдан мақсад уни оғзаки ёки ёзма нутқда қўллашдир, бошқа сўзлар билан айтганда бу ёзма ёки оғзаки равишда ахборот алмашишни ташкил қилади. Бундан қуйидаги хулоса келиб чиқадики, лексик материални ўргатмасдан туриб, у ёки бу тилда нутқ фаолиятининг турларини шакллантириш ҳам ва уни ривожлантириш ҳам амалга ошмайди. Шундай қилиб у ёки бу тилнинг нутқ фаолияти турларини ўргатишимизда лексиканинг роли муҳимдир.

Гимназия, коллеж, академик лицейлар сони кўпайиб бораётган ҳозирги даврда, чет тилини ўргатишдан мақсад ва мазмун, шу билан бирга лексик материални ўргатишдан кўзда тутилган мақсад ва мазмун ҳам ўзгариб бормоқда.

Бир томондан ўрта мактабда чет тили бўйича ўргатилиши лозим бўлган лексик минимумни сони камайтирилган бўлса, гимназия, академик лицей ва коллежларда ўргатилиши лозим бўлган лексик бирликнинг (минимумнинг) сони ошиб боради, яъни ушбу ўқув юртларида чет тили, грамматик ва лексик минимумнинг кенгайтирилиши билан чуқурроқ ўргатилади.

Уларнинг миқдори эса ҳар хил ўқув юртлари учун чиқарилган дастур асосида чегараланади ва мувофиқлаштирилади.

Шу билан бирга ўқув дастурида фаол ва нофаол равишда ўзлаштирилиши лозим бўлган лексик минимумнинг сони, миқдори ҳам аниқ белгилаб берилади. Лексик минимум деб у ёки бу ўқув муассасаларида ўзлаштирилиши лозим бўлган чет тилидан лексик бирликларнинг сонига айтилади.

Ҳар хил типдаги ўқув юртларида ўргатиладиган лексик минимумнинг сони ўқитиш мақсадлари ва ўқитиш мазмуни билан чегараланади ҳамда уларнинг сони ҳар хил бўлади.

Масалан, ҳозирги даврда ўрта ўмум таълим мактабларда, яъни 9-синфгача: 1100 лексик бирлик ўзлаштирилиши лозим. Гимназия ва академик лицейларда эса ҳаммаси бўлиб 2500гача лексик бирлик фаол равишда ўзлаштирилиши лозим.

Шундай қилиб лексик минимумни қандай ўқув муассасасида ўзлаштирилиши лозим эканлиги бўйича ушбу ўқув юрти ёки олийгохнинг чет тиллар бўйича дастури билан чегараланади.

2. Лексик минимумни чегараланиши ёки методик термин билан айтганда танланиши бир қанча масалалар билан боғлиқдир:

1. чет тили ўқитишнинг амалий мақсади билан
2. қандай билим юртида ўргатилиши билан
3. нутқ фаолиятини қайси турларини ўстириш билан боғлиқдир, яъни фаол ва нофаол лексик минимумнинг миқдори билан.

Лексик минимумни танлашда бир қанча тамойилларга таянаемиз.

Фаол минимумга (асосан):

1. оғзаки нутқда кўпроқ қўлланилиши тамойили;
2. мавзу бўйича танлаш тамойили;
3. бошқа сўзлар билан боғлана олишлиги тамойили;
4. намунавийлик тамойили;
5. синонимларни чиқариб ташлаш тамойили.

Нофаол минимумга эса:

1. ёзма-адабий тилда кўпроқ ишлатилиши тамойили;
2. кўп маънога эга бўлиш тамойили;
3. қўшимчалар орқали сўз ясай олиш тамойили.

Юқорида айтилган тамойилларга асосланган ҳолда фаол ва нофаол минимум танланади. Фаол минимум деганда нутқ фаолиятини барча, яъни ҳам рецептив, ҳам репродуктив турларида (тинглаб тушуниш, гапириш, ўқиш ва ёзиш) ишлатилиши мумкин бўлган лексик бирликка айтилади.

Нофаол минимум деганда биз нутқ фаолиятининг фақат рецептив, яъни тинглаб тушуниш ва ўқиш турларида ишлатиладиган лексик birlikларга айтаемиз.

Бундай сўзлар, яъни фаол ва нофаол сўзлар она тили ва биринчи чет тилимиз (рус) тилида ҳам мавжуддир. Шундай сўзлар борки тинглаганимизда ва ўқиганимизда жуда яхши тушунаемиз, лекин ушбу сўзларни оғзаки нутқимизда ёки фикримизни ёзма баён қилишимизда она тилда ҳам, шу билан бирга ўрганилаётган чет тилимизда ҳам автоматик равишда, ўйламасдан ишлата олмайемиз. Булар **нофаол** минимумга киради.

Хар қандай лексик birlikни уч томони мавжуддир:

1. Шакли
2. Маъноси
3. Функцияси

Сўзнинг шакли ҳам ўз навбатида икки хил ифодаланади:

1. Товушлар орқали
2. Ҳарфлар орқали, яъни график шакли.

Сўзларнинг иккала шаклида, яъни талаффуз ёки ёзув орқали ифодаланишида ҳаракат қилиш орқали бажарилади.

Биринчисида нутқ органларининг ҳаракати орқали бажарилса, иккинчисида эса кўлнинг ҳаракат қилиш орқали содир бўлади.

Уларни қабул қилишда эса биринчи шаклни эшитиш орқали қабул қилинса, иккинчисини эса кўриш сезгиси орқали қабул қилинади. Сўзларни шаклини қабул қилиш билан бирга уни тасаввур қилиш жараёни бошланади. Тасаввур қилганимизда эса ушбу сўзнинг тушунчаси ҳосил бўлади.

Ўз томонидан тушунча тил бирлиги бўлмасдан, тафаккур бирлигидир. Яъни тасаввур қилинг бу атрофимизда содир бўлаётган воқеа ва ҳодисаларни тафаккур бирликлари орқали миямиз қобиғида акс этилишига айтамыз.

Тил билан тафаккурни боғлиқлигини ҳисобга олган ҳолда олсак, тушунчалардан сўзларнинг маъноси келиб чиқади. Ўз навбатида маъно эса тил бирлигидир.

Нутқ деганда эса И.А.Зимняянинг фикри бўйича бу фикрни тафаккур бирликлари орқали шаклланиши ва уни қандайдир бир тил тизими ёрдамида ифодаланишига айтамыз. Маъно тушунча билан боғлиқдир. Маънони эса нутқнинг ёзма ва оғзаки шаклига қараб график ва товуш шаклида ифодаланади.

Бундан қуйидаги методик хулоса чиқаришимиз мумкинки, фикр бирлиги тушунча ҳар хил тилларда ҳар хил шаклда ифодаланади.

Тилшуносликнинг хусусиятлари 2 гуруҳга ажратилади:

Лексикани методик типология қилишда асосий эътибор уларни талаффуз ва график шакллари, маъноси, ҳамда гапдаги функцияларига берилади. Ўзлаштирилиши қийин бўлган сўзларни ўргатишдаги ўқитувчининг ўзи кўшимча машқлар ишлаб чиқади ва уларни дарс жараёнида қўллаши лозим.

Дарснинг иккинчи қисмида:

1) Талабалардан қандай қилиб она тилдаги сўзларни бермасдан маъносини очиш мумкин?

Лексик материал устида ишлаш 3 босқичда олиб борилади:

1. лексик бирликни киритиш
2. лексик малакаларни шакллантириш
3. лексик кўникмаларни ҳосил қилиш

1-босқичда қилинадиган ишлар қуйидагилардан иборатдир:

1. лексик бирликларни товуш ва график шаклини очиш;
2. лексик материални маъносини очиш;
3. уларни биринчи бор мустахкамлаш.

2-босқич. Лексик малакаларни шакллантириш ва ўстириш босқичида кўпроқ тил ёки тайёрлов машқлари бажарилиб лексик бирликнинг шакли ва маъноси устида машқлар бажарилади. Ушбу машқлар аввал оғзаки нутқ малакаларини ҳосил қилишга ва кейин ёзма нутқ машқларида ҳам қўлланилиши лозим.

3-босқич. Нутқ кўникмаларини ўстириш босқичида лексик бирлик кўпроқ нутқ машқларида қўлланилиб, оғзаки ва ёзма нутқда автоматизмга олиб келинади.

Биз асосан 1-босқичда қилинадиган ишларнинг кетма-кетлигини қараб чиқишимиз лозим.

4. Лексик бирликни товуш ва график шаклини очиш уни биринчидан фаол ёки нофаол лексик материаллигига, иккинчидан қайси босқичда ва қандай мақсадда ўргатилиши лозимлиги билан боғлиқдир. Агар лексик бирлик фаол сўзлар гуруҳига киритилган бўлса биринчи уни товуш шаклини очилган маъқул, агарда сўз ўқиш учун зарур бўлса, нофаол лексик материал гуруҳига кирса биринчи график шакли кўрсатилгани мақсадга мувофиқдир.

5. Сўзларни товуш ёки график шакллари аввал гапларда, нутқ намуналарида ишлатилиб, кейин ажратиб олинадиган, талаффузи хор билан, яккама якка ўқувчилар томонидан айтилади. Кейин эса ушбу сўзлар доскага ёзилган шакли ёки қоғозга ёзиб келтирилган кўргазмадаги шакли кўрсатилади, ўқилиши тушунтирилади. Кейин лексик бирликни маъносини очишга ўтилади. Сўзларни маъносини очиш асосан 2 метод орқали амалга оширилади:

1. таржима методи
2. таржимасиз методи орқали.

1. Таржима методи икки хил усулда олиб борилади:

1. тўғридан — тўғри таржимасини бериш
2. таржимасини бериб изохлаш, талқин қилиш.

Ушбу метод кўпроқ синфда, ўқувчилар сони кўп бўлганида, таржимасиз очиш мумкини бўлмаганда, вақтимиз камроқ бўлганида қўлланилади.

2. Таржимасиз метод орқали сўзнинг маъносини очишда бир нечта усуллар мавжуд:

1. Кўргазма л и қуроллар ёрдамида очиш. Бунда ўқитувчи предметни (жисм, нарса) ни ёки унинг расмини кўрсатиш орқали.

2. Хатти — ҳаракат, имо — ишора ёрдамида сўзни маъносини очиш.

3. Контекст ёки ситуация ёрдамида очиш усули.

4. Сўз яшаш қўшимчалари орқали. Бунда ўқитувчи қўшимчаларнинг маъносини беради.

5. Синоним ёки антонимлар ёрдамида.

Таржимасиз метод орқали сўзни маъносини очишда ўқувчилар мустақил фикрлашга ўрганади. Француз тилига бўлган қизиқишлари ошади, онгли тушунадилар, ўқитувчининг уйда кўпроқ тайёрланишига тўғри келади.

6. Лексик материални ўргатишда, асосан ҳозир икки машқ турлари мавжуд:

1. тил ёки тайёрлов машқлари
2. нутқ ёки коммуникатив машқлар

Биринчи типдаги машқлар асосан сўзни шакллари на маъноси устида ишлашда, ҳамда оғзаки ва ёзма нутқ малакаларни шакллантиришда қўлланиладиган машқларга айтилади.

Иккинчи типдаги нутқ машқлари эса нутқ малакаларини ўстириб, оғзаки ва ёзма нутқ кўникмаларни ҳосил қилади.

Терминлар, методик тушунчалар

1. лексик материал (минимум)
2. фаол ва нофаол лексик минимум
3. чет тиллар ўқитиш мақсадлари
4. рецептив ва репродуктив, лексик минимум
5. лексик материални методик типология қилиш
6. лексик бирликни шакли ва маъноси
7. лексик бирликларнинг товуш ва график шаклларини очиш
8. семантизация қилиш
9. лексикани ўргатишда киритишда таржима ва таржимасиз методлар
10. тил ва тайёрлов машқлар
11. нутқ ва коммуникатив машқлар.

Муҳокама учун савол ва топшириқлар:

1. Лексик материални ўргатишдан мақсад нимадан иборат?
2. Турли ўқув юртларида чет тили лексикасини ўргатишдан дастур талаблари нимадан иборат?
3. Фаол ва нофаол лексик материал материал деганда қандай сўзларни тушунасиз?
4. Француз тили лексикасини ўргатишда қандай қийинчиликлар мавжуд?
5. Лексикани методик типология қилиш деганда нимани тушунасиз?
6. Лексик материални шаклини очишда қандай метод ва усуллар қўллайсиз?
7. Лексикани маъносини очишда қандай метод ва усуллар қўллайсиз?
8. Лексик материални нутқ вазиятида қўллаш қандай аҳамиятга эга?
9. Лексикани ўзлаштиришда қандай машқлардан фойдаланамиз?

АДАБИЁТЛАР

1. Гез Н.И., Ляховицкий. М.В, Миролюбов А.А. и др. Методика обучения иностранным языкам в средней школе 1982г.
2. Миролюбова А.А, и др. Теоретические основы обучения иностранным языкам в средней школе. М. 1981.
3. Пассов Е.И. Основы методики обучения иностранным языкам. М.1977
4. Бим И.Л. Методика обучения иностранным языкам как наука и проблема школьного учебника. М. 1977
5. Жалолов Ж.Ж. Чет тили ўқитиш методикаси. Т.1996
6. Пассов Е.И. и др. Беседы об уроке иностранного языка. Л. 1977.

Турли ўқув муассасаларида чет тил нутқ фаолияти турларини ўргатиш
Мавзу: Чет тилда тинглаб тушунишни ўргатиш

РЕЖА:

1. Кириш. Нутқ фаолияти ва унинг турлари
2. Оғзаки нутқ турлари
3. Тинглаб тушунишнинг психофизиологик хусусиятлари
4. Чет тилда тинглаб тушунишни ўргатишнинг қийинчиликлари
5. Турли ўқув юрларининг, турли босқичларида тинглаб тушунишни ўргатиш хусусиятлари
6. Тинглаб тушуниш машқлари тизими
7. Тинглаб тушунишни ўргатишда ноанъанавий воситалардан фойдаланиш.

Талабаларни диққатини талаб қилиш саволи;

1. Нима учун “оғзаки ва ёзма нутқ” фаолияти турларига бўлишади?
2. Рецепттив ва репродуктив турлари ҳам борми?

Маълумки, рухшуносликда нутқ фаолияти тўрт турга бўлинади; иккитаси-оғзаки ва иккитаси –ёзма нутқ фаолиятидир.

Оғзаки нутқ – тинглаб тушуниш, гапириш.

Ёзма нутқ – ёзув, ўқиш.

Савол:

- “Таржима”ни нутқ фаолияти турларига киритамизми?
- Нима учун?

Таржима

Чет тилда нутқ фаолиятини ўргатиш рухшуносликда, яъни психолингвистика фани таржима ҳам қўшилади деб ҳисоблайдилар (Лев Семенович Виготский ва унинг шогирдлари) ва тўрттала нутқ фаолияти билан боғлиқлигини таъкидлайдилар.

Чет тил ўргатиш рухшунослигида тинглаб тушуниш, гапириш, ўқиш, ёзув ва таржима нутқ фаолияти бўлгани сабабли, ҳар қандай фаолият каби улар ҳам ўз таркибига эга. Уни шаклан қуйидагича тасаввур қилиш мумкин. Ҳар бир нутқ фаолиятининг қандай “ҳаракат” ва “операция”лардан ташкил топганлиги чет тил ўқитиш методикасида муҳим аҳамият касб этади ва ҳар бирини шакллантириш учун ўзига мос йўл – йўриқлар танлаш имконини беради.

Нутқ фаолияти турларини ҳар хил гуруҳга ажратишга келсак, айрим олимлар уларни

- Рецепттив – репродуктив – продуктив
- Фаол – нофаол нутқ
- Тайёрланган ёки тайёрланмаган нутқ шаклларида ажратишади.

Нутқ механизми, нутқнинг содир бўлиши –туғилиши назарияси А.Н.Леонтьев, А.А.Леонтьев, И.А.Зимняя ва бошқаларнинг чет тил таълими рухшунослигидаги тадқиқотларида ўрганилган. Аниқланишича, нутқ фаолияти мулоқотга эҳтиёжнинг мавжудлиги, мақсаднинг қўйилиши ва шунга мос восита – тил материалларининг жамланиши натижасида пайдо бўлади. Турли ўқув юрларида чет тил нутқ фаолиятини ўргатиш амалий мақсад сифатида белгиланган бўлсада мазмунан улар ҳар бир ўқув масканида турли даражада ўргатилади ва авваламбор чет тил дастурларида белгилаб берилади.

Нутқ фаолияти – мулоқотга ўргатиш яхлит бир методик муаммо бўлиб, турли нутқ фаолиятлари ўзаро узвий боғлиқликда ривожланса-да, уларни ўргатиш йўл-йўриқларини бирма-бир кўриб чиқамиз.

Тинглаб - тушуниш

Аудирование

Тинглаб тушуниш оғзаки содир бўладиган рецептив нутқ фаолияти бўлиб, чет тил ўқитиш рухшунослиги таърифига кўра оғзаки нутқ оқимини эшитиш анализаторлари орқали қабул қилиб мазмунини тушунишга қаратилган мураккаб психофизиологик жараён дир. Тинглаб тушунишда эшитиш қобилияти, узоқ ва қисқа муддатли хотира, диққат, ички нутқ ва таржима, таҳлил ва умумлаштириш каби руҳий жараёнлар муҳим аҳамиятга эга. Айниқса, антиципация –речевой прогноз олдиндан ҳис қилиш тинглаб тушуниш механизмида муҳим ўрин тутлади.

Тинглаб тушуниш орқали ахборот олиш, унинг психофизиологик механизмига кўра, энг мураккаб жараёнларидан бири бўлгани учун ҳам, қатор қийинчиликлари мавжуд. Уларнинг юзага келиш сабабларига кўра айримларини кўриб чиқамиз.

1. Руҳий қийинчиликлар;

- а) тинглаб тушунишда асосан битта анализаторнинг иштирок этиши сабабли содир бўладиган қийинчиликлар, тингланаётган матннинг кўз олдида бўлмаслиги;
- б) табиатда тингланаётган ахборотнинг орқага қайтариб бўлмаслиги;
- в) нутқ оқими тезлиги билан тинглаб тушуниш тезлигининг мос келмаслиги;
- г) диққат ва қисқа муддатли хотиранинг чегараланганлиги;
- д) ички нутқ ва ички таржиманинг айрим ҳолларда ҳалал бериши ва бошқалар;

2. Тилшунослик қийинчиликлари;

Тингланаётган нутқ оқимининг шаклига кўра ҳам қатор қийинчиликлар юзага келади, хусусан

- Якка нутқни (монолог) тинглашдаги қийинчиликлар;
- Жуфт нутқни (диалог) тинглаб тушунишдаги қийинчиликлар;
- Гуруҳ нутқни (полилог) тинглаб тушунишдаги қийинчиликлар.

Санаб ўтилган қийинчиликлар фақат тингловчи учунгина муаммо бўлмай, балки муаллим учун ҳам аҳамият касб этади, чунки уларни билмай ва олдини олмай туриб тинглаб тушунишни ўргатиш қийин.

1964 йилда рус рухшунос олими И.А.Кочкина тинглаб тушуниш нутқ фаолиятини ифодалаш мақсадида “аудирование” атамасини киритади.

Турли ўқув юртлари чет тил дастурларида тинглаб тушунишни қай даражада ўргатиш меъёри белгилаб берилади. Унга кўра чет тил таълимининг ҳар бир босқичида тинглаб тушуниш малакалари кўрсатилган, масалан солиштирамиз:

А) чет тил олий ўқув юрти талабаси 1-босқич охирига келиб 220 бўғин мин.тезлигида ёзилган 2% нотаниш сўзи бўлган ўқув аудиоматни тинглаб тушунишни ўрганиши лозим.

Б) ўрта умум таълим мактабининг 5-синф ўқувчилари эса ўртача тезликда ёзилган 1% нотаниш сўзлари бўлган аудиоматни ва муаллим нутқини тинглаб тушуниши талаб этилади.

В) мактабгача тарбия масканларида эса фақатгина ўқитувчи нутқини тинглаб тушуниш назарда тутилади.

Худди шу йўналишда бошқа ўқув муассасаларида ҳам кўрсатилган.

Чет тил таълимининг турли босқичларида тинглаб тушунишни ўргатишга турлича ёндошиш керак бўлади, яъни тинглаб тушуниш механизмларидан келиб чиқиб, уларни шакллантириш йўл-йўриқлари танланади.

Турли ўқув юртларининг бошланғич босқичларда асосан янги тил материални тинглаб тушунишдан бошланади. Маълумки, методика тарихида оғзаки нутқни ривожлантиришга қаратилган “оғзаки метод” (тўғри метод)нинг асосчиларидан Х.Палмер “тинглаб тушуниш” нутқни ўстиришда пойдевор дир деб ҳисоблайди. Шунинг учун бошланғич босқичда ўқувчи аввало нутқ тинглаб, унда “чўмилиши” керак деб ҳисоблайди. Бу билан у ушбу нутқ фаолиятининг нафақат бошқа нутқ фаолияти турларини ўргатишда, балки умуман чет тил ўргатишда ҳам амалий мақсад, ҳам восита сифатида хизмат қилишини кўрсатади; масалан эшитмай туриб гапириб, ўқиб, ёзиб ёки таржима қилиб бўлмайди.

Рухшунос олимларнинг таъкидлашларича, бошқа нутқ фволиятлари билан таққослаганда тинглаб тушуниш орқали 16 марта кўп ахборот қабул қилинади.

Бошланғич босқичда оғзаки нутқнинг илгарилаши тамойилига кўра тинглаб тушуниш ва гапириш, яъни оғзаки нутқ янги материаллар тақдимоти ва бошқа ҳолларда илгари юрсада барча нутқ фаолиятларини ўргатиш баравар олиб борилади. Тинглаб тушунишни ўргатишда бошланғич босқич энг масъулиятли давр ҳисобланади. Тинглаб тушунишни ўргатиш машқлари тизими 2 гуруҳга ажратилади (бу ҳақда методикада турли қарашлар мавжуд)

1-Гуруҳ машқлари мақсадига кўра рухшунослик ва тилшунослик қийинчиликлар олдини олиш – шаклга йўналтирилган машқлардир. Бундай машқлар асосан эшитиш тезлигини оширишга, хотира ҳажмини кенгайтиришга, лексик, грамматик талаффуз малакаларини ўстиришга қаратилади.

2 – Гуруҳ машқлар эса кўпроқ мазмунга-мантикқа йўналтирилган бўлиб, меъёридаги нутқ оқимини маълум тил қийинчиликлардан қатъий назар мустақил тинглаб тушунишни ўргатишга қаратилган бўлади.

Тинглаб тушунишни ўргатишда ўқитувчининг нутқи муҳим аҳамиятга эга, чунки бу соҳада илк қадам дарс берувчининг буйруқларини тинглаб тушунишдан бошланади. Шу сабабли ҳам ўқитувчининг нутқи қатор талабларга жавоб берадиган бўлиши зарур. Ҳозирги кунда тинглаб тушуниш малакаларини ўстириш учун турли техникавий воситалар ҳам таълим жараёнида кенг қўлланилади, бу эса тингловчига турли кишиларнинг аёл ёки эркак, ёш бола ёки қизалоқ овозларини тушуна олиш турли тезликдаги , таянчли ёки таянчсиз, табиий ёки сунъий нутқ оқимини тинглаб тушуна олиш малакаларини ўргатишга ёрдам беради.

Тинглаб тушунишни ўргатиш масалаларидан бири матнлар, уларнинг ҳажми, мазмуни ва мақсадга мувофиқлигини танлаш ёки тузиш, уларни қийин ёки осонлигини аниқлаш мезонлари муаммоларидир.

Матнлар устида ишлаш 3 босқичдан иборат:

- а) матн олди ишлари
- б) матн устида ишлаш
- в) матндан сўнги иш (кўп ҳолларда матнни тушунганлигини текширишга қаратилади).

Ҳар бир босқич ўз мақсад ва вазифасига эга бўлиб, а) босқичида тинглаб тушуниш учун бериладиган матннинг шаклий қийинчиликлари бартараф қилинади; б) босқичида диққат эътибор матн мазмунини тинглаб тушунишга йўналтирилади; в) босқичида эса тушунганлик текширилади.

Терминлар, методик тушунчалар

1. аудирование
2. рецептив нутқ фаолияти тури-ўқиш ва тинглаб тушуниш
3. мотивация
4. тинглаб тушунишга оид қийинчиликлар
5. аудированиенинг психофизиологик механизми

Муҳокама учун савол ва топшириқлар:

1. Тинглаб тушуниш қандай фаолият тури?
2. Нима учун тинглаб тушуниш оғзаки нутқнинг ажралмас қисми ҳисобланади? У орқали маълумот қабул қилинадими ёки узатиладими?
3. Ўқувчи тинглаб тушунаётганда қандай қийинчиликларга дуч келади?
4. Ўқитувчи нутқини тинглаб тушуниш осонми ёки техник воситаларданми?
5. Ўқувчиларнинг тинглаб тушунганликларини қандай текширасиз?
6. Тинглаб тушунишни ўргатишда қандай машқлардан фойдаланамиз?

АДАБИЁТЛАР

1. Турли типдаги ўқув юртлари учун чет тилдан жорий дастурлар. Т.1999
2. Ж.Жалолов. Чет тил ўқитиш методикаси. Тошкент, “Ўқитувчи” 1996
3. И.А.Зимняя. Психология слушания и говорения А.Д.Д М-1973

8-Маъруза

Мавзу: Гапиришни ўргатиш

РЕЖА:

1. Гапириш –нутқ фаолиятининг оғзаки туридир. Турли типдаги ўқув юртларида гапиришни ўргатиш бўйича дастурий талаблар
2. Гапиришнинг психофизиологик механизми
3. Гапириш турлари
4. Гапиришни ўргатишда нутқий вазият
5. Гапиришни ўргатиш машқлари тизими

Талабаларни диққатини жалб қилиш саволи:

1. Гапиришда “фикр” ифодаланади, тўғрими?
2. Фикрни ўзи қандай келиб чиқади?
3. “Эҳтиёж тушунчасини қандай тушунасиз?

Гапириш-нутқ фаолиятининг оғзаки туридир, шунинг учун ҳам гапириш тинглаб тушуниш билан узвий боғлиқ ҳолда ўргатилади, айниқса жуфт шаклида суҳбатлашишда тинглаб тушунмай гаплашиб бўлмайди.

Гапириш механизми тўғрисидаги таълимот, юқорида айтиб ўтилганидек, рухшуносликда, жумладан чет тил таълими рухшунослигида (А.А.Леонтьев, И.А.Зимняя ва бошқалар) яхши тадқиқ этилган. Ушбу таълимотга кўра гапирувчида аввало фикр туғилади ва уни айтишга эҳтиёжни ҳис қилиши зарур, сўнгра танлов механизми ишга тушади, яъни сўзловчи ўз хотирасидан фикрни баёни учун зарур бўлган тил материални танлаб топиши керак бўлади ва уларни ўзаро боғлайди-да талаффузга (артикулятцияга) чиқаради. Ушбу механизмда артикулятция талаффуз босқичи ҳам 2 бўлимдан иборат бўлиб, аввало жуда қисқартирилган ички талаффуз (ички нутқ) ва сиртки –овоз чиқариб талаффуз этиш босқичларига эгадир. Ички нутқ сиртки нутққа нисбатан фикрнинг аниқ тил воситалари билан тўла таъминланган ташқи талаффуз аъзолари иштироки орқали содир этиладиган нутқ шаклидир.

Лекин, чет тилда гапиришни ўргатишда асосан олимлар, мутахассислар гапиришнинг монолог ва диалог турларини ўргатиш масалалари ҳақида фикр юритадилар; гуруҳ нутқ тури табиатан мавжуд бўлсада, полилогни ўргатиш йўл-йўриқлари ҳақида фикрлар жуда кам, машқлар ҳақида ҳам алоҳида тадқиқот етарли эмас. Полилогни ўргатиш диалог нутқни ўргатиш методикасига қўшиб юборилади деса ҳам бўлади.

Гапиришнинг бу турларини таърифлашда кўпинча уларнинг психофизиологик ва тилшунослик фарқлари солиштирилиб, уларни ўргатиш йўл-йўриқлари ишлаб чиқилган: масалан якка нутқ – монолог бу турдаги мулоқотда иштирок этувчиларга нисбатан 1 кишининг нутқи бўлиб (суҳбатдош) тингловчига бевосита ёки билвосита йўналтирилган бўлади. Бевосита якка нутқ тингловчи гапирувчи олдида бўлади ва якка нутқ унга қаратилган бўлади, лекин тингловчи сўзловчи нутқига аралашмай тинглайди. Билвосита якка нутқда эса тингловчи сўзловчи ҳузурида бўлмайди ва нутқ мавҳум тингловчига қаратилган бўлади. Шунинг учун ҳам якка нутқ тил жихатидан мукамал, гаплар тўлиқ, синтактик ва стил жихатидан мураккаб тартибли бўлади, қолаверса ушбу нутқ турида нолисоний-экстралингвистик (паралингвистика соҳаси) воситалар бўлмайди. Якка нутқнинг ахборот, баён, таҳлил, тасвир, тавсиф каби шакллари фарқлаш мумкин. Айниқса билвосита якка нутқ ёзма нутқ шаклига яқин бўлиб, кўпинча ёзма баён этилади. Ҳар қандай якка нутқда аниқ режага асосан фикр юритилади: тахминан ҳар қандай монологнинг кириш қисми, асосий қисм ва хулоса қисмлари бўлиб, оғзаки ёки ёзма шаклда юз бериши мумкин.

Жуфт нутқ-икки суҳбатдош ўртасидаги мулоқот бўлиб, яқка нутқдан фарқланади.

Аввало жуфт нутқ тингловчи-суҳбатдошга қаратилган нутқ, шунинг учун бундай нутқда олдиндан тайёргарлик кўриб гаплашиш имконияти бўлмайди, мавзу тез ўзгариши ва уни режалаштириб айтиш қийин. Жуфт нутқ суҳбатдош шерикларнинг юзма-юз мулоқоти эканлиги сабабли уларнинг савияси, қизиқишлари, тил тажрибаларининг турлича бўлиши мумкинлиги, албатта нутқнинг сфатига таъсир этади.

Тилшунослик жиҳатидан қаралганда жуфт нутқда жумлалар қисқа, мавзу ўзгарувчан, луқмаларга, ифодаларга, ҳис-ҳаяжон ва имо-ишораларга бой нутқдир. Суҳбатдошларнинг ҳатти-ҳаракат, имо-ишоралари тил воситаларининг қисқариб кетишига омил хизмат қилади. Жуфт нутқда, юқорида таъкидланганидек, нутқ луқмаларининг яъни, нутққа ундовчи тил бирликларининг аҳамияти катта, чунки бу луқмалар нутқни узлуксиз давом этишига, шерикларнинг суҳбати узилиб қолмаслигига хизмат қилади. Таркибига кўра луқмалар содда ёки мураккаб қисмли бўлиши мумкин.

Маърузанинг II қисми

1. Диалог бирламчими ёки монолог?
2. Полилог тушунчасига сиз қандай қарайсиз?

Гапиришни ҳамма турларини ўргатишда нутқ вазиятлари муҳим аҳамиятга эга. Юқорида таъкидланганидек, ҳар қандай нутқ, айниқса гапириш механизмини таркибий қисмларидан бири эҳтиёж-мотив (туртки)нинг мавжудлигидир. Гапиришга эҳтиёж бўлмаса фикр ҳам пайдо бўлмайди, соғлом киши фикр-мазмунсиз гапирмайди. Шундай экан мана шу мотив –эҳтиёжни пайдо қилишда, айниқса сунъий шарт –шароитларда чет тил ўргатишда; нутқ вазиятлари ёрдам беради. Нутқ вазиятлари –ситуациялари бу гапиришга туртки берувчи шарт –шароитлардир. Улар табиий ёки сунъий бўлиши мумкин. Табиий нутқ вазиятларига-тили ўрганилаётган мамлакатда бўлиш; чет тилда ўтказиладиган турли анжуман, саёҳат, экскурсияларда қатнашиш, билан мулоқотда бўлиш ва ҳ.к.лар қиради.

Сунъий нутқ вазиятлари эса тил ўргатиш мақсадида турли воситалардан фойдаланиб ташкил қилинган шарт-шароитлардир. Буларга тасвирий воситалар; аудио-визуал воситалар, тил (вербал) воситалар ёрдамида ташкил этилган нутқ вазиятлари қиради.

Мумтоз методика саҳифаларида гапиришни ўргатиш машқлар тизимини 2 гуруҳга ажратиш мақсадга мувофиқ ҳисобланади: тил-тайёрлов машқлари, ҳамда нутқ машқлари. Албатта лўнда қилиб шундай тизимни қўлласа ҳам бўлади, лекин гапириш механизми ва унинг таркибидаги операцияларни бирма-бир таҳлил қилинса бир неча босқичли машқлар тизими гапиришни ўргатиш учун зарурлигини қайта кўриш мумкин. Назаримизда И.В.Рахимовнинг ва унинг издошлари санаб ўтган 3 босқичли машқлар тизими нутқ фаолиятини ўргатиш учун мос келади.

Терминлар, методик тушунчалар

1. монолог-яқка нутқ	6. дедукция
2. диалог-жуфт нутқ	7. индукция
3. полилог-гуруҳ нутқ	8. вазият
4. луқма	9. ҳолат
5. диалогик бирлик	

Муҳокама учун савол ва топшириқлар:

1. Гапириш қандай нутқ фаолияти тури ҳисобланади?
2. Гапириш орқали маълумот бериладими ёки олинадими?
3. Гапиришни ўргатаётганингизда олдин нималарни ўргатишингиз зарур?
4. Луқмани қандай тушунасиз, у неча хил бўлади?
5. Диалогик нутқни ўргатишни сўзлаб беринг.
6. Монологик нутқни қандай ўргатасиз?
7. Нутқ вазияти деганда нимани тушунасиз ва ундан қандай фойдаланасиз?

8. Француз тил ўргатишда ўйин ва кўшиқ ўйнатиш ва ўргатишдан мақсад нима? Уларни кўллаш орқали француз тили ўргатиладими ёки ўйин ўйнашга ва кўшиқ айтишга ўргатиладими?
9. Француз тили ўргатишда ўқитувчи нутқининг аҳамияти хақида гапиринг.
10. Ҳар дарсда нутқ машғулоти ўтказиш шартми?

АДАБИЁТЛАР

1. Жалолов Ж..Ж.. Чет тил ўқитиш методикаси Т.1996
2. Зимняя И.А Психология слушания и говорения А.Д.Д. М.1973
3. Рахманов И.В. Обучение устной речи М.1973

9-маъруза

МАНЗУ: Ўқишни ва ёзувни ўргатиш

Режа:

1. Ўқиш-нутқ фаолиятининг рецептив туридир
2. Ўқишнинг психофизиологик механизми-ўқиш техникаси
3. Ўқишнинг бошқа нутқ фаолиятлари тизимида тутган ўрни
4. Ўқиш турлари ва шакллари
5. Ўқиш учун матнлар танлаш тамойиллари
6. Ўқишни ўргатиш машқлари тизими
7. Ўқиш малакаси шаклланганлигини текшириш
8. Ўқишни ўргатишда ноанъанавий ўқув воситаларидан фойдаланиш

Талабаларни диққатини жалб қилиш саволлари:

1. “Ўқиш” нима учун рецептив турга киради?
2. Ўқиш техникасига “оҳанг” кирадими?

Ўқиш –нутқ фаолиятининг рецептив тури бўлиб, кўриш сезгилари орқали ёзма ахборотни қабул қилиб унинг мазмунини тушуниш фаолиятидир. Албатта бунда эшитиш анализатори ва талаффуз аъзолари ҳам фаол иштирок қилади, бу эса ўқиш фаолиятининг тинглаб тушуниш, гапириш билан узвий боғлиқлигидан далолат беради, қолаверса ўқиш ёзма нутқ билан боғлиқ бўлгани учун ёзув билан, мазмунни тушуниш учун йўналтирилганлиги билан ички таржима билан ҳам мустаҳкам алоқадордир.

Чет тилда ўқиш фаолияти жуда мураккаб жараён бўлиб, уни учбурчак шаклда тасаввур қилиш мумкин. Ўқишнинг психофизиологик механизми рухшуносликда, жумладан чет тиллар ўқитиш рухшунослигида тадқиқ этилган.

Тиллар ўқитиш методикаси тарихидан маълумки, тўғри метод намояндаларидан бири М.Уэст ўқиш фаолиятига жуда аниқ баҳо берган ва чет тил ўқитишнинг асосий мақсадларидан бири деб ҳисоблаган. Турли типдаги ўқув юртларининг дастурларида ҳам замонавий ўқиш малакаси амалий мақсаднинг таркибий қисмидан бири ҳисобланиб, таълимнинг турли босқичларида мақсад ёки восита сифатида қаралади.

Ўқиш-чет тил ўқитишнинг барча ўқув юртларида ўргатилади. Ўқиш-восита бўлганда, бошқа нутқ фаолиятларини ривожлантиришга ёрдам беради, ҳамда ўз таълим мазмунига эга бўлмайди.

Турли типдаги ўқув юртлари дастурларига эътибор қилсак, ўқиш асосий ахборот олиш манбаи сифатида чет тил таълимининг, айниқса, юқори босқичларида мақсад қилиб қўйилган (масалан: ўртаумум таълим мактаблари, келажакда бу академик лицейларнинг юқори босқичлари).

Чет тил мутахассислиги олий ўқув юртлари ва факультетларида ўқиш малакасига қўйилган талаблар жуда юқори, масалан 1 босқичда ўқиб 70-75% ахборот олиш мақсад қилиб белгиланган. Худди шу каби кейинги босқичларда ҳам ўқишдан қандай мақсадлар кўзланганлигини дастурларда берилган.

Ўқишнинг амалий мақсад сифатида ўргатилишига сабаблардан яна бири шуки, ҳар қандай мутахассиснинг асосий ахборот алмашиш қуроли ўқиш фаолиятидир, кадрларни касбга тайёрлашда чет тилда ўқиш малакаси асосий ўринлардан бирини эгаллайди.

Маърузанинг II қисми

Сиз ҳаётингизда қандай қилиб газета мақолаларини ўқийсиз?

Ўқишни ўргатиш методикаси ўз ичига ҳар хил ўқиш шакллари ва турларини ўргатиш масалаларини олади. Замонавий методик асарларда ўқишнинг ҳар хил турлари ҳақида фикр юритилади.

Бугунги жорий дастур, дарслик ва бошқа ўқув воситаларида ўқишнинг асосий 3 тури қабул қилинган. Ушбу ўқиш турларини проф. С.К.Фоломкина ўз докторлик илмий тадқиқотида аниқлаб методикага киритган. Улар қуйидагилар:

1. (Ознакомительное чтение)-танишиш учун ўқиш; бунда асосий мақсад матннинг умумий мавзусини аниқлашга йўналтирилган бўлиб, бунда матнни тушуниш даражаси юқори бўлмайди, бу ўқиш натижасида ўқувчи матнни чуқур ўқиш керакли ёки йўқлигини аниқлайди.
2. (Просмотровое чтение) –кўз югуртириб ўқиш (юзаки ўқиш)да асосий эътибор шаклга ва қисман мазмунга йўналтирилади, мақсад –матннинг ўқиб ахборот олиш учун қай даражада аҳамиятли эканини аниқлашдан иборат. Бундай ўқиш турида матннинг ҳарфбошлари (абзац) кичик сарлавҳалари, курсив билан ажратиб берилган ёзувлари, расм ёки чизмаларини ҳам кўриб чиқиш учун муҳим аҳамият касб этади.
3. (Изучающее чтение)-синчиклаб ўқишнинг асосий мақсади иложи борича тўлиқ ахборот олишга қаратилади, зарур бўлганда луғат ва сўровномалар, кўрғазмали воситалардан ҳам самарали фойдаланиш мумкин ва матнни тушуниш 100% га яқинлашиб боради.

Ўқишнинг учала тури ҳам шаклан ҳар хил бўлиши мумкин:

- Овоз чиқариб ёки чиқармай ўқиш
- Луғатли ёки луғатсиз ўқиш
- Якка ёки жўр бўлиб ўқиш
- Аудитория ёки уйда ўқиш
- Аналитик ёки синтетик ўқиш
- Таржимали ёки таржимасиз ўқиш
- Тайёрланган ёки тайёрланмаган ўқиш ва бошқалар.

Ўқишни ўргатишда ўқув матнлари, уларни танлаш, осон ёки қийинлиги даражасини аниқлаш мезонлари; матнларни қисқартириш ва осонлаштириш (адаптация) муаммоларига дуч келамиз.

Тадқиқотларда аниқланишича ўсмир ёшидаги ўқувчилар илмий оммабоп матнларни ўқишга қизиқишлари юқори эканлиги аниқланган. Матнларнинг осон ёки қийинлигида, ўқувчининг рухий хусусиятларига монандлигини аниқлашнинг ҳам ўзига хос йўллари мавжуд.

Бирон бир ўқиш тури учун мўлжалланган матн устида ишлашнинг 4 босқичи бор:

- А)матнгача бўлган босқич
- Б)матн билан ишлаш босқичи
- В)матндан кейинги босқич
- Г)ижодий босқич

Ҳар бир босқич ўз мақсад ва мазмунига, машқлар турига эгадир

Ўқишни ўргатиш машқлар тизими 2 гуруҳга бўлинади.

1. Ўқиш шаклига йўналтирилган-тил-тайёрлов машқлари
2. Мазмунга йўналтирилган-нутқ машқлари.

Терминлар, методик тушунчалар

1. нутқ фаолиятининг рецептив тури
2. психофизиологик механизм
3. кўриш сезгилари
4. ўқиш малака ва кўникмалари
5. асосий ахборот олиш манбаи
6. ўқиш малакаси
7. танишиш учун ўқиш
8. кўз югуртириб ўқиш

9. синчиклаб ўқиш
10. матн олди босқичи
11. матн устида ишлаш босқичи
12. матндан кейинги босқич
13. ижодий босқич
14. шаклга йўналтирилган ўқиш
15. мазмунга йўналтирилган ўқиш

Муҳокама учун савол ва топшириқлар:

1. Ўқишнинг психофизиологик механизмини тушунтиринг.
2. Ўқиш мақсад ва восита сифатида қандай таърифланади?
3. Танишиш учун ўқиш тури тўғрисида нималарни биласиз?
4. Кўз югуртириб ўқишни қандай тушунасиз?
5. Синчиклаб ўқиш малакаларини айтинг?
6. Ўқишнинг қайси тури мактаб (лицей, олий ўқув юртлари, махсус олий ўқув юртлари)да ўргатилади?
7. Ўқишни ўргатиш учун мўлжалланган машқларни кўрсатинг.

АДАБИЁТЛАР

1. С.К.Фоломкина Методика обучения чтению на английском языке в средней школе. АДД М. 1974
2. З.И. Клычникова Психологические особенности обучения чтению на ин.яз. М.1983
3. Гез Н.И., Ляховицкий М.В., Миролубов А.А. и др. Методика обучения иностранным языкам в средней школе. 1982
4. Демьяненко М.Я. и др. Основы общей методики обучения иностранным языкам. Киев 1976
5. Жалолов Ж.Ж. Чет тил ўқитиш методикаси. Т.1996.
6. Теоретические основы методики обучения иностранным языкам в средней школе. М.1981 Под.ред.А.А.Мирлюбова и др.

10 – маъруза .

Ўрта умум таълим мактаблар, академик лицей, касб – ҳунар коллежларида чет тили ўқитиш жараёнини янги педагогик технологиялар асосида ташкил қилиш.

Р е ж а :

1. Чет тили дарси ва уни режалаштириш.
2. Мажбурий бўлмаган курс.
 - а) чет тилидан синфдан, мактабдан, аудиториядан ташқари ишлар.
 - б) факультатив машғулотлар.

Т ай ё р г а р л и к ж а р а ё н и № 1

Ўқитувчи “ақлий хужум методидан” фойдаланиб “режалаштириш” сўзини мазмунини аниқлайди.

М а ъ р у з а н и б и р и н ч и қ и с м и н и т и н г л а ш .

1. Ўқитиш жараёни тушунчаси қамровига муаллим ва ўқувчи фаолияти ҳамда ушбу жараённинг ташкилий шакллари киради. Дарс деганда, ўқув фаолиятининг айрим бир бўлаги тушунилади. (Ж. Жалолов).

Дарс – педагогик асардир (М.Н. Скаткин). “Чет тили дарси” атамасини эшитганда ва ўқиганда, унинг мақсади, турлари, босқичлари ва дарс режаси кўз ўнгимизда намоён бўлади.

Дарснинг мақсади. Чет тили дарси бошқа ўқув предметларидан икки тарафи, яъни дарс мақсади ва мазмуни билан фарқ қилади. Ушбу предмет дарсларида нутқ ўргатилади. Чет тилда ўқувчи тайёрлов ва нутқ машқлари бажариш билан банд бўлади. Чет тили дарсининг асосий хусусияти унинг амалий, яъни нутқий йўналганлигидир. Гапириш, тинглаб тушуниш, ўқиш ва ёзувни амалда эгаллайдилар.

Таълим жараёнини ташкил қилиниши бевосита дарс мақсади билан боғлиқ. Мақсад фаолият бажарувчининг маёғидир. (Ж.Жалолов).

Дарс турлари. Ўтган асримизнинг 60 йилларидан бошлаб чет тили дарслари икки турга бўлинадиган бўлди. Етакчи методист олимлар таърифича, соф нутқ дарси (СНД) ва аралаш нутқ дарси(АНД) номлари пайдо бўлган. (Ж. Жалолов).

В.А.Бухбиндер чет тили дарсларини коммуникатив йўналишларига қараб 2 типга бўлиб, уларни дидактик моделларини тузиб чиқди. У биринчи типни соф нутқ дарслари, иккинчи типни эса аралаш нутқ дарс типлари деб атади.

Соф нутқ дарслари асосан нутқни ўргатишга қаратилса, аралаш дарс эса нутқни ўргатишдан ташқари тил материалларини ўргатиш, ўзлаштириш, мустаҳкамлашни ўз ичига олади. У иккала типларни дарс турларига ажратиб, уларни ўзгармайдиган, ўзгарувчан қисмларини аниқлаб кўрсатади.

Ўзгармайдиган қисмларга: 1) дарснинг бошланиши; 2) нутқ қисми; 3) дарснинг якуний баҳолашни киргизади.

Ўзгарувчан қисмларга: 1) материални киритиш фрагментлари:

2) тил материалларни ўзлаштириш, мустаҳкамлашни киритади.

Дарс босқичлари. Ҳозирги чет тили дарси уч босқичдан иборат: дарснинг бошланиши асосий қисм ва якуний босқич.

Дарснинг бошланиши. Муаллим дарсга кириб биринчи қиладиган юмуши синфда нутқ муҳитини яратишдир. Чет тилда ўқувчи дарсдан бошқа жойда нутқ фаолияти юритмаслиги туфайли сунъий муҳит яратиш босқичи ажратилади. Дарсни бошланишида ўқувчилар жуфт нутқ бажаришлари ижобий самара беради.

Дарснинг асосий қисми. Мазкур босқичда дарснинг мақсади рўёбга чиқарилади. Уйда ўқилган матннинг тушунганлик даражасини текшириш, яъни материал тақдими ҳам шу босқичда бажарилади.

Дарснинг якуний босқичи. Муаллим дарсга якун ясар экан, эришилган натижани қисқача таҳлил этади, ўқувчилар фаолиятини изоҳлаб баҳолайди ва навбатдаги дарсга вазифалар беради.

2-қисм. Талабаларга савол: Ўқув жараёнини режалаштириш нима учун керак? Режалаштириш.

Чет тили ўргатишнинг унумдор ва мақсадга мувофиқ бўлиши ўқув жараёнини тўғри режалаштиришга боғлиқдир.

Режалаштириш муддати, мазмуни бўйича бир нечта турларга бўлиш мумкин. Муддати бўйича режалар 4 га бўлинади.

1. бир ўқув йили ёки тўрт чораклик;
2. ярим ўқув йили учун ёки 2 чораклик;
3. бир чораклик;
4. бир соатлик;

Мазмуни бўйича эса икки турга бўлинади;

1. тақвим-мавзуий режа
2. бир соатлик ёки кундалик режа

Тақвим, яъни йиллик режа одатда дарслик муаллифлари томонидан тузилади. Уни тузишда дастур талаблари, ўқув-методик мажмуа мазмуни ва тузилиши, ўқувчилар ёш хусусиятлари ва замонавий дарслик назарияси ҳисобга олинади. Йиллик режа ярим йиллик, чорак режаларидан ташкил топади. Унинг таркибига мавзу режалари ҳам киради. Ҳар бир мавзуга ажратиладиган дарс соатлари аниқланади, кўникма ва малакаларни тахминий даражаси кўрсатилади, ўтказиладиган дарс муддати белгиланади. Йиллик режада юз берадиган ўзгаришлар ярим йиллик – чорак режаларда ўз аксини топади. Ярим йиллик режаларни шахар ёки туман ўқитувчилари бирлашмаси тузади. Календар тематик режада ҳар бир мавзунинг тил материали нутқ фаолияти турлари ва дарс тизими машғулотларига бўлинади. Ўқитувчи тақвим-мавзуий режа тузаётганда дарс мавзусини, асосий ва қўшимча вазифаларни, жиҳоз ва воситаларни белгилайди. У ўқувчиларнинг талаффуз, лексика, грамматика бўйича ўзлаштира оладиган тил ҳамда илгаридан шакллантирилдиган, ривожлантирилдиган малака кўникмаларни, қўшимча машқларни, вазифаларни чегаралайди.

Йиллик ва тақвим-мавзуий режаларга ижодий методик ўзгаришларни ўқитувчи киритиши мумкин, лекин тил материали ўзгармайди.

Бир соатлик дарс режасини ҳар қайси ўқитувчи ўзи тузади.

9-синф учун тақвим-мавзуий режа чизмасини қуйидагича ифодалаш мумкин:

дарс	Дарс соатлари	Дарс мавзуси	Дарснинг вазифаси	Тил материали			Нутқ фаолияти турлари				Дарс жиҳозлари	Уй вазифаси	Дарс ўтиладиган вақт (муддат)
				Фонетик	Лексик	Грамматик	Тинглаш	гапириш	Ўқиш	Ёзиш			

Бир соатлик дарс режаси. Мавзуий режага суянган ҳолда дарс конспекти (режаси) ёзилади. Бир соатлик дарс режаси деганда дарсда ўтказилдиган машқлар ва бошқа барча ишларнинг аниқ тасвири ва уларга сарфланадиган вақт миқдори ўлчови кўрсатиладиган дарс режаси тушунилади. Режани тузишда ўқитувчи чет тили дарсига қўйилдиган талабларни ҳисобга олади. Дарс режасини лойиҳаси қуйидагича бўлади:

- Синф сана
- Дарс мавзуси
- Дарснинг мақсади
- Тарбиявий, таълимий, ривожланувчи мақсад

Жихозлаш

I. Дарснинг бориши

1. Дарснинг бошланиши
- 2) уйга вазифани текшириш

II. Асосий қисм

3) янги мавзуни ўқитиш

а) киритиш

б) машқлар бажариш

в) ўқиш

г) ёзиш

III. Яқуний қисм

4. Баҳолаш

5. Уйга вазифа

Мавзу қисмида параграфнинг дарс машғулоти ёки нутқий мавзу кўрсатилади.

Дарснинг мақсади қисмида қайси нутқ фаолияти тури шу дарсда ривожлантирилиши ёзилади ва қандай тил материали ўтилиши берилади.

Тарбиявий, таълимий ва амалий мақсадлар ҳар бир дарсда намоён бўлади, уларни режада кўрсатмаса ҳам бўлади.

Дарснинг бориши 3 қисмдан иборат бўлади. Бошланиш қисмида саломлашиб, чет тил мухити яратилади. Бунда ўқувчиларга ўқув ўйинлари тақдим этилиб, олиб борилади.

Уй вазифаси текширилиши мумкин. Албатта, ўқув ўйини шу дарснинг мақсади билан боғлиқ бўлиши керак. Асосий қисмда янги мавзу ўтилади: сўзларни семантизация қилиш ва нутқда қўллашни ўргатилади ёки грамматик материал киритилиб, бунинг учун дарсликдаги машқларни бажариш кўрсатилади.

Яқуний қисмда ўқувчилар баҳоланади ва уй вазифаси берилиб хайрлашади. Дарс режасидаги ҳар бир бажариладиган машқ ва ундаги иш турига вақт белгиланади.

Тайёргарлик жараёни № 2

1. Дарснинг бошланиш қисмида нутқ мухитини яна қандай методлардан фойдаланиб яратган бўлардингиз? фикрингиз:
2. Сиз дарсда ўқитувчи фаолияти ва ўқувчилар бажарадиган амалларга сарфланадиган вақт миқдорий ўлчовини қандай тақсимлаган бўлардингиз? фикрингиз.

Талабаларга савол: Мажбурий ва бўлмаган курс нима билан фарқ қилади?

Маърузанинг иккинчи қисмини тинглаш.

Маълумки, мажбурий бўлмаган курс иккита йўл орқали амалга оширилади.

1. синфдан, аудиториядан, мактабдан, лицей ва колледжлардан ташқарида.
2. факультатив машғулотлар, яъни чет тилларини чуқурлаштириб ўргатиш орқали. Дарсда ва факультативдан ташқарида, жадвалга кирмайдиган, махсус ўқув дастурига эга бўлмаган, бироқ синф ва уй ишларининг узвий давоми сифатида ўтказиладиган таълимий тадбир, дарсдан ташқари иш мақомини олган. Ҳар бир ўқувчи дарсга қатнашиш ва факультатив ёки синфдан ташқари ишларда иштирок этиши ихтиёрий.

Дарсдан ташқари ишлар кўпроқ тарбиявий йўналишда бўлиб, ўқувчиларни ҳар томонлама ривожлантиришга ёрдам беради, ўқувчиларнинг чет тилидан билим, малака ва кўникмаларини чуқурлаштиради, оширади, ривожлантиради. Ўқувчиларни ватанпарварлик, байналминал руҳида тарбиялашга, катталарни меҳнатини ҳурмат қилишга ўргатади. Ўқитувчи бундай ишларни яхши, хилма – хил, қизиқарли ташкил қила олса, ўқувчиларни чет тилига қизиқиши, ўқитувчига, инглиз тилига ҳурмати ортади.

Бунинг учун эса ўқитувчи дарсини яхши, қизиқарли ташкил қилиши, ўқувчиларни қизиқтириши зарур.

Синфдан, мактабдан ташқари ишлар чет тилида турли-хил нутқ фаолияти турларини ўстириш билан бирга тарбиявий таълимнинг йўналишда дарсдан ташқари ташкил қилинади ўтказилади. Бундай ишларда ўқитувчига ҳақ тўланмайди.

А.А. Мироллюбовнинг фикрига кўра, бундай ишларда ҳар бир чет тилининг хусусияти ўқувчиларнинг шахсий қизиқишлари, қобилиятлари ҳисобга олиниб, у иккита вазифани бажаради;

Биринчидан ўқувчиларнинг чет тилига қизиқишини оширади, билимини чуқурлаштиради, чет тилидан малака-кўникмаларни ривожлантиради.

Иккинчидан ўқувчиларнинг ғоявий, сиёсий, меҳнат, эстетик тарбиясини ривожлантириш учун бўш вақтни банд қилади.

Ҳозир синфдан ва мактабдан ташқари ишларни яққа, гуруҳ бўлиб ишлаш ва оммавий ишлаш шаклига бўлинмоқда.

Яққа ишлаш, шаклига ўқувчига меъёрни ўргатиш, монологни ёдлаш, ашулани ўргатиш, мақолани ёзишни ўргатиш, олимпиядага тайёрлаш, кўргазмали қуроллар тайёрлаш каби турлари қиради.

Гуруҳ шаклига тўғарак шакли ҳам дейилади. Унда ўйин ўйнаш, гаплашиш, ўқиш, таржима қилиш, драма, адабиёт каби турлари қиради.

Оммавий шаклда чет тилида кечалар, қувноқлар ва зукколар мусобақаси (КВН), дискотекаларни ташкил қилиш, фильм кўриш сўнг уни муҳокама қилиш каби турларини кирғизиш мумкин.

Ж.Жалоловни фикрига кўра, факультатив машғулотлар ўқувчилар хоҳиш – истакларини инобатга олиб, чет тили бўйича икки турда жорий этилган. Ўқишни чуқурроқ ўргатиш ва оғзаки нутқ машғулотлари ўргатилади.

“Ўқишни чуқурроқ ўрганиш” факультатив курси.

Ушбу курснинг мақсади аниқ: соҳавий адабиётни ўқиб ўша фан ёки амалиёт бўйича билимини чуқурлаштириш.

Ўқишнинг биринчи йилида (VIII – синфда) ўқувчиларнинг лексик грамматик бойлиги ошади. Луғатсиз ўқиш фаол машқ қилинади. Йил охирида луғат билан ўқишни ҳам зўр бериб ўргатила бошланади. Оғзаки нутқ малакалари V–VIII синф (мажбурий курс)нинг мавзулари ва тил материали заминиде ўстириб борилади.

“Оғзаки нутқ ва ўқишни чуқурроқ ўргатиш” факультатив курси. Ўқув режасидаги факультатив соатларнинг ҳаммаси ушбу курсга ажратилади. Ўқувчи биргина шу курсга қатнайди, холос. Мазкур чет тилини келажакда мутахассислик мақомиде танланган, уни яхши билишни тақозо этадиган амалий фаолиятга ҳаётини бағишламоқчи бўлган ўқувчиларни бириктиради.

Факультатив курсда ўқувчиларга мамлакатимиз ва тили ўрганилаётган мамлакатнинг маданий, спорт ва ижтимоий-сиёсий ҳаётига оид мавзуларда суҳбат қуриш, ахборот тушунишни ўргатилади.

Факультатив шароитида гапиришнинг қуйидаги (П.Б Гурвич таклиф қилган) асосий усулларидадан фойдаланилади.

Яққа нутқда гапириш.

1. тингланган ва ўқилган матннинг мазмунини айтиб бериш;
2. ўқилган ва кўрилган нарса ёки ҳодисанинг қисқача мазмунини баён этиш;
3. кўрган ва ўқиганини танқидий таҳлил қилиш;
4. шахсий ҳаётдан ахборот бериш;
5. матбуот материали бўйича сиёсий воқеаларни сўзлаш;
6. маърузалар қилиш;
7. спорт ҳақида ахборот бериш.

Жуфт нутқда гапириш:

1. ҳаётини мулоқот мақомидеги суҳбат;
2. мунозаралар ўтказиш;
3. ўқилган матннинг мазмунини ролларга кириб айтиш.

Таянч сўзлар

1. дарс мавзуси.	10. режалаштириш.	
2. дарснинг мақсади.	11. режа турлари.	
3. дарс турлари.	12. мавзувий режа.	
4. дарс босқичлари.	13. дарс режаси.	
5. дарснинг жиҳози.	14. дарс	режасининг
лойиҳаси.		
6. дарснинг бошланиши.		
7. асосий қисми.		
8. якуний қисми.		
9. чет тили мухити.		

Мухокама учун савол ва топшириқлар:

1. дарснинг турлари ва уларнинг кўринишларини айтиб беринг.
2. дарснинг босқичлари (қисмлари)нинг мақсадларини ва дарснинг мақсадини таҳлил қилинг.
3. чет тили дарсининг бошқа дарслардан фарқини аниқланг.
4. режалар турлдари ҳақида фикрингизни баён қилинг.
5. дарслик, ўқитувчи китоби (иш дафтари)дан фойдаланиб мавзувий режа тузинг.
6. дарс режасини дарслик, ўқитувчи китоби (иш дафтар)га асосланиб тузинг.

Адабиётлар

1. Гез Н.И., Ляховицкий М.В, Миролюбов А.А. и др. Методика обучения иностранным языкам в средней школе 1982г.
2. Жалолов Ж.Ж. Чет тили ўқитиш методикаси. Т.1996.
- 3.Демяненко М.Я. и др. Основы общей методики обучения иностранным языкам. Киев 1976г.
- 4.Умумий ўрта таълим давлат стандарти ва дастури. 5-сон. Т. 1999й 55бет.
- 5.Основы методики обучения иностранным языкам в средней школе. М 1981й.